

Rešitev našega naroda iz stisk in nevarnosti, zagotovitev življenja našim otrokom in njih potomcem do daljnjih rodov, to je naš cilj. V senci našega naroda pa koraka ova Evropa, ki obični, da gre danes le za nemško usodo, temveč za bodočnost vseh drugih narodov, ki prihajajo k Evropi in ki zavestno odklanjajo boljševoško barbarstvo.

Tako pozdravljam iz daljave naše stare stranke tovariše po glasniku tega prepičanja, s zagrizeno odločnostjo, s svojim starim nezmljenim bojnim pogumom in s neomajano samozavestjo. O tej priliki se še enkrat zahvaljujem bojem pred 21 leti, ki so nam prav tako dali vzgled za bodočnost našega naroda Velikonemškega Reicha.

TEDEN V SVETU

General Vlasov, poglavar ruskega narodnega protiboljševskega osvobodilnega gibanja, je preteklo soboto sprejel nemški zunanji minister von Ribbentrop. Nekaj dni poprej je imel general Vlasov daljše razgovore s polovnikom nemške domovinske vojske Reichsführerem SS Himmlerjem.

Novo nemško povračilno orožje »V 2« dežuje že precej časa na London in je po izpovedih Churchill samega in drugih uradnih prič dobič nevarnejše kakor predhodnik »V 1«, ker leti izredno visoko — da ga ni moči videti — in hitreje kot zvok — da ga ni moči slišati. Zaradi tega ogroženemu prebivalstvu tudi ni moči dati nobenih varnostnih svaril. Izstrelki padajo »kot strela z jasnega« in imajo poleg večje rušilne moči tudi poraznejši vpliv na ljudstvo zaradi nenapovedane prihoda.

Umor britanskega ministra za Bliznji vzhod lorda Moyne, ki sta ga ubila dva palestinska Juda, je britanski vladi pripravil precej nevarne ure. Minister Eden je v parlamentu skušal dogodek omalovaževati in mu odrekat kak političen pomen. Toda preiskava je povedala, da sta bila morilca člana judovske teroristične organizacije »Stern«, katero je svoj čas ustanovil ameriški Jud Stern, da bi z nasilji pospešili ustanovitev judovske države v Palestini. Lord Moyne so člani te organizacije zasledovali že dolgo let, podpihovali pa so jih Sovjeti, ki jim zapletljivi in zmeda na Bliznjem vzhodu prihajajo silno prav.

Boljševske zverine so do zadnjega človeka iztrebile prebivalstvo galicijskega mesta Starý-Sacz, v katerega so Sovjeti začasno pridrli, pa so se pod silo nemškega protisunka morali umakniti. Od 5000 nekdanjih prebivalcev so Nemci našli le še nekaj sto starcev, ostale ljudi pa so boljševiki pobili ali odpeljali. Ko so se morali umakniti, so vse mesto zažgali, da bi zakrili svoj zločin.

Inflacija v Grčiji je dosegla tak obupen vrhunec, da ji v vsej zgodovini skoraj ne najdemo para. Iz milijard so cene najdražjega blaga poskočile že na milijone. Navsezadnje so Angleži hočeš-nočeš morali nekaj storiti in so odločili, da bodo grški denar ustavili. Vpeljali so staro razmerje med funtom sterlingom in drahmo. Za angleški funt bodo morali Grki plačevati po 600 drahem.

Poljska begunska vlada se na vse kriplje upira sprejeti ponudbeno moskovske pogodbe, ki bi pomenila »smrt Moskve«. Predsednik Mikolajczyk je iz Moskve prinesel pogodbo, pa jih je vlada zavrnila. Hkratu je od Angležev in Amerikancev zahtevala, da upa na uresničitev pogodbenih določil te tedaj, ako in Angleži in Amerikanci dajo posebno varstveno poročila. S tem so Poljaki v nenaravno zavezniško razmerje med demokracijami in rdečim barbarstvom porinili nov kamen spotike.

Perzijska vlada, proti kateri so silovito gonjo vporabili komunisti in moskovski agentje, je konec koncev morala odstopiti. Ta vlada je nekaj dni poprej prepovedala napovedane komunistične demonstracije, ki naj bi jo prisilile, da ugodno sovjetskimi zahtevam glede soudeležbe pri perzijskem petroleju.

Nas tedenski vojni pregled: Neposredni vojaški cilji nemških nasprotnikov ob začetku zime

Pretekli teden so bila tri bojišča posebno živahna: zahodno na sredi, vzhodno na svojem južnem robu ter italijansko na vzhodni konici.

Angloamerikanci in Sovjeti so po ponovnih tipajočih poskusih, da bi izvolili, kje je nasprotnikov odpor najmanjši, sprožili na imenovanih treh bojiščih svoje sunke. Amerikanci so se vrgli na trdnjavo Metz, v Italijo so Angleži z jadranskega odseka sunili proti severu in se polastili Forlija, boljševiki pa so vnovič napeli vse sile, da bi vdrl v madžarsko prestolnico.

Še pred mesecem dni smo opazovali, da so bile v živahnem gibanju vsa navedena bojišča, sedaj pa se je bojna delavnost osredotočila le na posamična žarišča. Vzroke je treba iskati v trdovratni nemški obrambi, ki je čelne napade razbila in prisilila nasprotnika, da je prenašal težje napade od enega odseka na drugega, prav tako pa tudi v posebnih yremenskih in zemljepisnih okoliščinah, ki so močno vplivale zlasti na madžarskem in italijanskem bojišču.

Mnogo žrtev in sil je bilo potrebnih, da so Angleži in Kanadci prišli v posest zaliva Westerschelde, ko so zavzeli otoka Zuid Beveland in Walcheren (tukaj se nemška posadka še vedno drži na skrajnem severnem robu) in se izkrali na otoku Schuven, ki leži tik nad Walcherenom. Vsi ti težavni vojni nastopi so bili potrebni zaradi tega, da bi ustvarili možnosti, da se izkoristi pristanišče Antwerpen.

10. novembra je nemško vrhovno poveljstvo pojasnilo, kaj je ozadje trdovratne nemške obrambe na tem odseku. Branilci na navedenih predmostjih so tako dolgo zadrževali napadalca, da so izstrelki »V 1« in »V 2« med tem orali po pristaniških napravah in opustošili to veliko belgijsko pristanišče, katero so Angleži pred mesecem nanaglo zavzeli in si od njega obetali velikih koristi. Prost dostop do tega velikega pristanišča bi zacelil težko rano zavezniškega načrta; prvič bi lahko procesije dovoznih ladij odlagale svoje vojne tovare z naglico. Zaradi tega bi skrajno levo krilo zavezniškov dobilo toliko ojačenj, da bi si odprli pot naravnost na sever in podrezali branilca tam, kjer bi bil najbolj občutljiv.

Drugo žbiralništvo britanskih sil je na prostoru med Nijmegenom in Helmondom z ostro pri Vojleju, tik ob holandsko-nemški meji. Nemško topništvo je tu čisto razbijalo zbirajoče se skupine.

Okrog Aachena in jugovzhodno od tod vlada precejšnje zatišje. Tam se je prvotni velikopotezni ameriški načrt, da bi v obliki klesle obšli mesto in prodrli globoko proti vzhodu, zvedel in se nazadnje izcimil v naskok na Aachen. Trdovratna obramba je prisilila naskakovalca, da je svoje klane razdrobil na manjše skupine in s tem izgubil možnost za uničujoče zamahe. Ostalo mu ni nič drugega kakor

zagrabiti vprašanje pri korenini in se lotiti trdnjave Aachena ne glede na ceno, s katero je sicer računal, pa se ji je hotel ogniti.

Najsrdečiji spopadi so se razvneli 9. novembra okrog

trdnjave Metz

ki zapira prost dostop do Lotaringije in Alzacije. Po silovitih topniški pripravi so Amerikanci sprožili napad severno od mesta in so pri Thionvillu prišli čez reko Moselo. Takoj je prišel udarec tudi južno od mesta.

Napadalčevega končnega cilja ni bilo mogoče spregledati. Šlo je za obkolitev trdnjave in njeno izločitev, kajti trdnjavski topovi bi delali preveč preglavice, ako bi jih kar obšli in usmerili udarec proti vzhodu. Ponovil se je primer Aachena. Hočeš-nočeš se je moral napadalec lotiti trdega oreha, namreč trdnjave same, in se sprijazniti z dolgotrajno oblego in vsemi krvavimi posledicami. Nemški grenažirji so hkratu zavrnili napadalca. ki je prišel čez reko Moselo, in mu mostiče zožili.

Tudi severovzhodno od tod, pri Sierku, so se ameriški vojskovodje trudili, da bi razširili predmostje. Po krvavih bojih so le malo uspeli, pač pa so vdrl v Thionville sam.

Jugovzhodni klin se je zakadil proti reki Nied (proti Saarbrückenu), toda zopet je branilec nastopil pravočasno in vdor zapahnil. Boji so se razvneli na kakih 50 km široki fronti, ki bi jo približno lahko postavili med velikokrat imenovana kraja Pont-à-Mousson in Chateau-Salins. Vzporedno se ameriško francoske čete trudijo, da bi prodrle nemške črte med prekopom Ren-Marna in Baccaratom.

Trdnjava Metz je žarišče vseh spopadov. Brez zavzetja te močne ovire ni mogoče prodrati do Posarja in do Rena. Omeniti pa je treba, da premoč zavezniškov v blagu sedaj ni več tako izrazito, kakor je bila spetkeča v Normandiji. Izgube v oklepniških in motišvu so velikanske, preskrba vojske pa še zmerom boleha zaradi iste bolezni kakor od vsega začetka: nekaj osvojenih zahodnih francoskih pristanišč je povsem razrušenih in še zmerom neuporabnih, drugod pa se nemške posadke še vedno krčevito drže in vpirajo celo globoke izpade. Zavezniški niso pokazali dozaj volje, da bi izločili te »tujce« iz svojega telesa.

Pred tednom dni je oživeło tudi

italijansko bojišče

in sicer na jadranskem odseku. Angleška osma armada je po topniški pripravi udarila na Forl. Topniški boji so trajali dva dni, nakar so naskakovalci šele močno sporočili, da je kraj v njihovi posesti.

Takoj nato so udarili na rečico Rabbi, čez pa niso mogli. Nemci so jih ustavili jugovzhodno in severno od Forlija, čeprav so Angleži z vso silo

naskočili nemške postojanke. Rečice, ki jih ni malo, so težko prehodna ovira, kajti, kakor pa bi človek pričakoval. Prostor sam je tesen. Bojišče kratko, ker se mora držati le ozkega nižnjake grla, ki se začena pri Riminiju, nakar se v obliki trombe razširja v severno smer. Zato Angleži vse svoje naskakovalne priprave zakrivajo z umetno meglo.

Sovjeti

ki so poskusili bojno srečo na skrajnem severnem krilu svoje raztegnjene fronte ob Vzhodni Prusiji in pri Autzu, pa morali odjenjati, so največ sil dali v ofenzivo na Madžarskem.

Poldrug mesec že opazamo silne boljševske napore, da bi z močnim navalom podrl na tla Madžarsko in z zavzetjem Budimpešte poželi dva uspeha: vojaškega in političnega.

Po ponesrečenih sunkih od Keeskmeta so boljševiki naglo menjavali smer svojega najmočnejšega udarca. Njihovo skrajno levo krilo se je precej zgodaj naslonilo na Donavo pri Baji, nakar je bilo laže priti do Donave pri Dunaföldvaru. Ko je izostal uspeh pri poskusu, da bi prišli ob Donavi do prestolnice, se je razplamtel silovita oklepniška bitka na črti Szolnok-Czegled. Spet so Sovjeti s strahovitimi tavnimi in človeškimi žrtvami pogoreli in morali klicati iz Rumunije ne le svoje, temveč tudi romunske divizije.

Obramba je bila močna in spretna. Njeno vodstvo je stalno imelo pregled nad potekom gibljivega bojišča na Pusti, ki ne pozna ozemeljskih zaprek, in je na vsak boljševiški prodorni poskus odgovorilo z urnim protisunkom.

Tedaj je boljševiški general Malinovski opustil misel za prodor z jugovzhoda in je planil proti madžarski prestolnici iz Mezőkővesda, to se pravi naravnost od vzhoda, oziroma malo više od severovzhoda. Vdrl so v mesto Emőd, ki leži južno od Miskolca. Približali so se tudi Jászberenyju in Nagykati. V prvi kraj so sprva vdrl, kmalu pa so bili zopet potisnjeni ven. Bitka postaja od dne do dne srditejša in bolj krvava, ker mečejo eni in drugi vedno nove sile v boj.

Boljševiki so imeli, oziroma imajo še naslednje operativne cilje:

Južno od Budimpešte združujejo sile, da bi spet poskusili priti čez Dolgi otok ter prodrati do Stolnega Belega grada. Z oklepniškim klinom južno od Jászberenyja bi menda radi obšli Budimpešto, prebili nemško fronto in prišli globoko na zahod. Z napadom pri Emödu pa hočejo najprej pretrgati železniško zvezo prestolnice z Miskolcem, potem pa udariti na sever, kjer bi se radi združili s tovariši, ki že dolgo zaman napadajo vzhodno od Košice.

Kaže, da priprave za prestop Donave južno od Budimpešte še niso gotove. Boljševiki so prestopili Donavo severno od izliva Drave vanjo, to je pri Apatinu, in naredili dve predmostji. Pri Apatinu so jim Nemci mostiče stisnili, pri Batini pa so jih vrgli nazaj. Ponovni poskus priti čez Donavo ob izlizu Drave, je tudi spodletel. Pač pa je treba pripomniti, da so si boljševiki po strašnih bojih osvojili predmostje Dunaföldvár.

Skrajno južno krilo vzhodnega bojišča, ki sega

v sredo Balkana

je v živahnem premikanju. Močna nemška bojna skupina je aradi izdajstva Bolgarije in Romunije morala izprazniti skrajni južni kos polotoka in si utrditi pot proti severu skozi Macedonijo in Srednjo Srbijo.

Od Skoplja, Kumanova in Prištine, kjer so boljševiki in Bolgari čisto poskušali prestreči umikalno pot, se nemška vojska pomika proti Kraljevu in dolini zahodne Morave in si hoče zagotoviti prosto pot proti severu na Savo in na Sarajevo. Nemci so imeli opravka tudi s komunističnimi bandami, pa so z njimi na kratko, toda temeljito opravili. Nazadnje je bilo objavljeno, da se nemške jedinice že zapustile Kumanovo na Kosovem polju.

Po nemških uradnih poročilih smo lahko redno zasledovali smer umika. Izpraznjen kraj zasedajo bolgarski boljševiški oddelki, čeprav se skuša pri tem koristiti tudi Titova barabija, ki trobenta vsemu svetu zavzete tega ali onega kraja, ne da bi povedala, da je kraj padel brez boja tedaj, ko je nemška vojska že odšla.

V neposredni zvezi s temi dogodki je tudi

izkrcanje Angležev na dalmatinski obali

namreč pri Splitu, Metkoviću in Dubrovniku. Nemška vojska se je tukaj

Delavci

spособni za izdelavo drv — se sprejmejo pri Ravateljstvu državnih gozdov, Puccinijeva 9 (palača Pokrajinske hranilnice). — Prav dober zaslužek v akordu. — Razne ugodnosti; dodatna karta za najtežje delavce, delno plačilo z drvmi L. t. d.

umaknila na visoke planine v zaledju in zadržuje nasprotnika.

Skušnija je pokazala, da so doslej potekali nemški umiki načrtovani in da ni nikjer prišlo do presenečenja, niti do nameravane obkolitve nemških divizij. Zato ni razloga, da ne bi smeli računati na prihod vseh premikajočih se nemških sil do tistih prostorov, ki so jim določeni za fronto.

Ako se ozremo na Srem, obstanemo pred masivom Fruške gore, ki ga drže Nemci. Fruška gora ima obvladujočo položaj, ki daje posestniku možnost, da kroti boljševike na severni in južni strani. S tem se takoj razjasni zastož zahodno od Beograda, ko je bilo po padcu tega mesta vendarle pričakovati, da bodo boljševiki napredovali vsaj do Drine. Kažejo se že obrisi obrambne črte, ki utegne potekati po Donavi navzdol do izliva Drave, od tam na Fruško goro in naravnost navzdol na Drino. Balkan zaradi svoje goratosti in skoposti prometnih žil ne obeta postati čez zimo prostor razburljivih dogodkov.

Neizprosna pravica ga je dohitela

Poglavar slovenskih rdečih rabljev »general« Franc Rozman — padel

Pretekli četrtlet je na Dolenjskem dobil zaslužen plačilo tolovajski »general« Franc Rozman, do pred kratkim vrhovni poveljnik rdečih tolpa na Slovenskem. Rdeča agitacija je sporočila v svet, da je padel pri preskušanju orožja. Res, padel je pri preskušanju novega orožja, katerega še ni poznal, namreč domobranskega. Padel je tako, kakor so roparskemu poglavarju spodobni: na begu, potem ko je za varstvo lastne kože pognal v smrt spet toliko in toliko bosih prisilnih mobilizirancev.

S tem je neizprosna pravica zadela enega največjih krivcev našega narodnega gorja, vodilnega slovenskega komuniste in organizatorja rdeče revolucije, torej narodnega zločinca prve vrste.

Za njegovo delo proti slovenskemu narodu ga je odlikoval sam Stalin.

Toda ne Stalinovo odlikovanje ne njegova brzostrelka ga nista rešila pred sodbo, ki se je zaradi zločina nad domovino njemu že izpolnila, drugim pa je neizprosno pisana. Tolovaji so Rozmana po smrti razglasili za »narodnega heroja«, slovenski narod pa je prišel med največje zločince, kar jih njegova zgodovina pozna.

Cena klavnih prašičev

Komisar za cene je odobril prehranjevalnemu zavodu Prevoz v Ljubljani sledečo najvišje cene za klavne prašiče:

Prašiči:	
I. vrsta, godni, polnomastni, dopitani, 1 kg žive teže . . .	1r 36.—
II. vrsta, polnomastni, negodni, ne dopitani, 1 kg žive teže . . .	1r 34.—
III. vrsta, mršavi ali s hibami, 1 kg žive teže . . .	1r 32.—

Svinje:	
I. vrsta, polnomastna, godna, dopitane, 1 kg žive teže . . .	1r 32.—
II. vrsta, polnomastna, nedopitane, 1 kg žive teže . . .	1r 30.—
III. vrsta, mršava, 1 kg žive teže . . .	1r 28.—

Merjasec:	
I. vrsta, skopljani, polnomastni, 1 kg žive teže . . .	1r 28.—
II. vrsta, skopljani, polnomastni, 1 kg žive teže . . .	1r 26.—
III. vrsta, skopljani, mršavi, 1 kg žive teže . . .	1r 24.—
IV. vrsta, neskopljani ali skopljani pred manj kot tremi meseci, 1 kg žive teže . . .	1r 22.—

Taro določa ocenjevalna komisija. Prevzemna cena alanine za Prevoz: I. alanina, 1 kg . . . 1r 45.—. Cenik z najvišjimi cenami mora biti na vpogled obnove, na vidnem mestu v vseh obratnih prostorih, kjer se prodaja blago, navedeno v ceniku.

Vsako neposredno ali posredno zvišanje cen je prepovedano. Kršitelji se kaznujejo po zakonskih predpisih.

Zoper to odločbo ni pritožbe.

Enkratna podpora rentnikom in podpirancem iz zavarovanja za onemoglost, starost in smrt

Šef Pokrajinske uprave je potrdil sklep ravateljstva ZSZ, po katerem se iz sredstev zavarovanja za onemoglost, starost in smrt izplača enkratna podpora, in sicer: začasno in trajno onemoglim in vdovam po 400 lir, otrokom po 350 lir, sorodnikom po 250 lir. Podpirancem, ki prejema podpora iz podpornega sklada, se izplača enkratna podpora 300 lir. Z nakazovanjem se prične v prihodnjih dneh.

Zavod za socialno zavarovanje Ljubljanske pokrajine.

Socialno zavarovanje svojcev vojnih vpočkancev

Zavod za socialno zavarovanje je vprašanje zavarovanja za svojce vojnih vpočkancev proučil in predlagal na seji ravateljstva, da se vprašanje najhitreje in najučinkoviteje reši na ta način, da se dovoli vsem članom ozir. njihovim družinskim članom, da ali prostovoljno nadaljujejo članstvo ali pa se prijavijo v prostovoljno zavarovanje. Zavod za vpočkance in njihove družinske članke ne bo upošteval niti predpisanih prijavnih niti plačilnih rokov in bo sprejel v prostovoljno zavarovanje prijavitelce ne glede na starost ali zdravniško mnenje. Vendar pa s prostovoljnim nadaljevanjem in prostovoljnim članstvom Zavod prevzame zakonske obveznosti od dneva prvega plačnega prispevka. Gornji predlog je ravateljstvo Zavoda soglasno odobrilo. Predlog je odobren tudi že po Šefu pokrajinske uprave in je že pravomočen.

Rdeča »osemnajsta« jih je spet dobila po grbi

Pretekli teden je na Dolenjskem spet šlo po zlu čez 300 tolovajev

Na Dolenjskem 14. novembra.

V nastopih dolenjskih in drugih skupin je padlo v prejšnjem tednu spet nad 300 tolovajev. Zaplenjenemu je bilo veliko orožja in blaga.

Uboga osemnajsta! Spet je bila tepeha. Nekaterim se bo to kajpak čudno zdelo, saj smo že mnogokrat poročali, da je XVIII. rdeča »divizija« malone že na psu. To je tudi res. A ime ostane, čeprav bi padli vsi do zadnjega. Starih »borcev« v osemnajsti je že zelo malo. Tudi rdeči »oficirji« se zaradi večnih neuspehov menjaajo neki vsak teden po dvakrat, kakor imamo priklono brati v »Slovenskem poročevalcu«. Vedno je kakšna nova službena potreba.

Še bolj pa se menjavajo tolovaji brez stopenj. Kolikor jih spoti odide v trinajsto brigado, jih nadomestijo z mobiliziranci onkraj meje, pa so »bataljoni« spet izpopolnjeni! Brez dvoma lahko trdimo, da sestavlja te brigade preko 90 odstotkov izvepokrainskih ljudi. Poleg Stajercov tudi svojiski komunisti niso slabo zastopani. Samo v »Levstikovih brigadi« jih je 220. Imajo docela svojo »komando«, komisarje in druge funkcionarje.

Zgodilo se je podobno kakor drugokrat. S hitrim pohodom so domobranci čete dolenjskih skupin udarile proti Suhi krajini. Komunisti so se jih očitno nadejali in so se iz previdnosti umaknili na drugo stran reke, koder so se še do pred kratkim skoraj vedno šutili kar varne. Za vsako morebitnost pa so se utrdili nekoliko močnejše. Krog nekaterih naselij v zahodni Suhi krajini so postavili kamnite bunkerje.

Prvo noč dolgega pohoda domobranci niso imeli nikakega spopada. Šele 6. novembra dopoldne so domobranci oglednice opazile banditske patrole. Nenaden prihod v neko vas je imel lep uspeh: tolovaji so se nič hudega sluteč zadrževali v neki hiši. Bili so prav pri jedi. Prekasno so opazili nevarnost. Hoteli so zbežati, pa so jih prehiteli domobranci. Mitraljez se je hotel rešiti življenje z drznim skokom, pa se je smrtno ponesrečil. Čev lastne strojnice se mu je pri nesrečnem padcu zarila globoko v čelo. Tudi druga dva, ki sta hotela odnesti kožo, sta poplačala svo-

jo drznost. Tri druge so domobranci ujeli.

Ob eni popoldne so komunisti začeli z ognjem iz težkih minometov. Postopno so hoteli vas, v kateri so bili domobranci, obkoliti. Pozicijsko bojevanje se je nadaljevalo še vse popoldne in ponoči. Domobranci so v telh bojih z drznimi izpadi podrli trinajst banditov in jim zaplenili 1 strojnoico.

Po polnoči ni bilo kaj posebnega. Komunisti so se iz previdnosti in zaradi velikega števila ranjencev umaknili. Sanitetni referent VIII. brigade je namreč poslal sanitetnemu šefu 18. divizije sporočilo, ki pravi:

»Imam 22 ranjencev in 7 iz 9. brigade, ki sem jih poslal do K... Najno je dobiti v najbližji vasi nekaj voz za prevoz teh in nekaj mrtvih, ki jih moramo prej pospraviti s položajev, preden bi utegnili sovražnik zasesti naše postojanke...«

V zgodnjih jutranjih urah, ko je bilo še docela temno, so začele domobranci čete napredovati proti jugovzhodu. Med potjo so našle ogleadni- cel na dve tolovajski zaseči, ki sta jo obe po starem in preizkušenem receptu pocedili za svojo glavnino in pustili domobrancem prosto gibanje v name-njeno smer.

Pred Hinjami so jih začeli komunisti napadati s strojnimi in okolišnih višin. V vasi sami se je zadrževalo precej tolovajev, ki so menili, da se bodo uspešno uprli domobrancem. Iz bunkerjev so začeli močan ogenj. To je trajalo, dokler niso dobili domobranci povelja za juriš.

Tedaj se je obrnilo kakor ob hudem vremenu. Komunisti, ki so skušali iz bunkerjev zadrževati domobranci pri uspešnem naskoku, so s tem samo povečali število svojih žrtev. V dobre pol ure so domobranci zavzeli vse bunkerje in zaklone. Pri tem je padlo 82 tolovajev, nekaj so jih domobranci ujeli. Med padlimi je bilo več funkcionarjev in »oficirjev«. Tu je bilo zaplenjenega mnogo orožja, posebno pušk in strojnico, ki so jih fantje takoj uporabili. Komunisti so se razbežali na vse strani.

Proti večeru so domobranci spet presenetili komuniste, ki so se po po-

razu za silo utrdili v vasi, kjer so že prej imeli trinajst mrtvih. Spet so izgubili devet »borcev«.

Isto noč so izvedle domobranci čete nadvse uspešen udar v neko zakonito vas, kjer je bila »pokretna« bolnišnica divizije. Ko so se domobranci približali vasi, je stražar dvakrat ustrelil v zrak in zbežal. To je bilo beganje! Mnogi bolniki, ki so dotlej zaradi prestanih bojev že dolgo blinili bolezen, so na mah ozdraveli in bežali, kamor se jim je zdelo bolj prav. Tolovajske bolničarke in zdravniki, ki so imeli v takem primeru dolžnost najprej poskrbeti za usodo ranjencev in potem reševati sebe, so pustili vse na cedilu in jo jadrno popihali, ne meneč se za ubogo rajo. Domobranci so začeli vas brž obkoljevati. Zmeda je bila velika. Vse navzkriž so piskale krogle.

V nekaj minutah je bila vsa vas z velikim številom tolovajskih ranjencev obkoljena in zavzeta. V praskah je padlo precej komunistov, med njimi tudi dve tolovajki. Ujetih pa jih je bilo čez trideset. Domobranci so zaplenili cel voz sanitetnih potrebščin in drug voz poln hrane, masti in bele moke.

Pohod se je nadaljeval proti jugu, kjer imajo komunisti že dolgo časa vezbališče za prisilne mobilizirance. Z jurišem so ujeli 7 komunistov, 10 jih je pa padlo.

Skupen uspeh akcije je bil sijajen: Padlo je skupaj 263 naštetih komunistov, ujetih pa je bilo preko 50. Domobranci so zaplenili komunistom 12 strojnico in nešteto pušk. Zaplenjenih je bilo mnogo drugih zanimivih stvari. Tako so našli domobranci v torbi nekega politikomisarja njegov poročni list, iz katerega je razvidno, da se je mož poročil pred 3 dnevi z neko komisariko, ki je tudi padla v boju.

V dobri veri, da je neposredna nevarnost minila, so tolovaji naslednji dan pokopali padle komuniste, potem pa so se spet vdali brezskrbnosti. Takoj drugi dan nato pa jih je znova presenetila neka druga domobranci skupina, ki je imela s tolovaji več spopadov, v katerih je padlo spet 42 komunistov. Zaplenjeno je bilo spet mnogo orožja in raznih stvari. Čete te skupine so ujele tudi dva komunistična funkcionarja.

PO SLOVENSKI DOMOVINI

Gorenjskemu junaku

Rudolfu Humarju v slovo in spomin

V zadnji številki smo na kratko poročali o tragični smrti Rudolfa Humarja, začelnika in duše gorenjskega domobranstva. Na njegovem pogrebu v Kranju, kjer se je zbralo čez 500 gorenjskih domobrancev, se je g. J. Savnik poslovil od pokojnega borca in junaka z naslednjimi besedami:

»Težka in žalostna naloga mi je dana danes, da se namreč moram v imenu gorenjskih, dolenskih in primorskih domobrancev, v imenu vse trpeče in s krvjo zaznamovane slovenske zemlje, v imenu prvih pionirjev gorenjskega domobranstva, posloviti od tebe, dragi Rudi.

Komaj pol leta se poznavam, nikdar prej se še niso srečale najine poti v življenju. Nisi mi pravil svoje preteklosti, ne svojih doživetij, vendar te poznam, iz tvojih del te v dno duše poznam, poznam kot največjega gorenjskega sinov, ki si se postavil na čelo drobne četice zavednih gorenjskih fantov, ki so bolj ljubili dom, razbitchano gorenjsko zemljo, vero dedov in očetov, kakor svoje življenje. S temi fanti si pred Bogom in narodom položil prisego, da hočete obvarovati Gorenjsko komunistične revolucije, tudi za ceno svojih življenj.

Prvi si bil ti, Rudi, ki si spoznal, da se za zlaganim evangelijem o svobodi in

tovarištvu skriva satanski obraz komunizma; da se za krinko OF skriva rop, požig, umor! Prvi si bil ti, Rudi, ki si prisluhnil strašnim krikom Dolenskih; ki si spoznal krvavi njen križev pot in verjel, da to ni propaganda, ampak resnica. Prvemu se je tebi v dušo zarezal krik in jok deset tisoč slovenskih mater in deklet, ki so v prazno iskale svoje sinove in fante, ki jih je požrla rdeča revolucija. Prvi si bil ti, Rudi, ki si v duhu gledal požgane in izropane slovenske domačije, videl porušene in oskrnjene slovenske cerkve, videl tisoče sestradanih beračev in beguncev, ki s koščeni rokami prosijo koščka kruha. Prvi si bil ti, Rudi, ki si spoznal, da se vse te strašno gorje kot vseuničujoča povodenj vali tudi na Gorenjsko. Prvi si bil ti, Rudi, ki si spoznal, da je komunizem tudi zavednim gorenjskim fantom pripravil žico in vrvi, da bi jih zvezal in kot turjaške in grčarske heroje odpeljal v mučeništvo in smrt. Prvi si bil ti, Rudi, ki si slišal prisego in testament dolenskih mučencev in sklenil ta njihov testament tudi na Gorenjskem ostvariti.

V teh groznih spoznanjih si z drobno četico svojih zvestih fantov stal pred največjo odločitvijo v svojem življenju in v zgodovini Gorenjske: ali rešiti Gorenjsko

komunističnega nasilja, ali poginuti pod komunistično knuto v boljševičem »raju«. Vsa Gorenjska je tedaj stala pred križevim potom, ki se je raztezal v nedogled. Vsa je trepetala, kdaj bo padel po njej bič rdečih zločincev. Vse je pričakovalo, da ti in tvoji zvesti izrečete junaško in odlično besedo: »V boj za rešitev slovenske domačije!«

In šel si! Od vseh zasmehovan in opljuvan, stokrat prekleto in kot izdajalec zasramovan si šel kot borec na čelo svojih fantov reševati slovensko domačijo in ji zidati nov dom, ne dom nasilja in krvi, ampak dom miru in prave svobode. Prvi si šel ti, kot oče in vodnik in pastir in vojskovodja si šel v boj s stokrat močnejšim sovražnikom. Nisi se jim mogel postaviti po robu z orožjem, toda tvoj duh, duh poštenja, reda in pravice je bil tisto orožje, s katerim si zmagoval. Šel si kot misijonar med svoje zaslepljene brate in jim oznanjal nov evangelij, ne evangelij laži, krvi, umorov in požigov, tvoj evangelij je bil: mati, domovina, Bog.

Zato si šel v boj, da bi slovenskim družinam ohranil toplo ognjišče, da bi vrnil materam v naročje sinove, da bi ohranil slovenskim družinam z žulji in krvjo pridobljeno premoženje, da bi ohranil snežnebele gorenjske vasi, da ne

bi bilo vse to pod komunističnim jarmom zapisano smrti in uničenju.

Zato si šel v borbo, da lepa Gorenjska ne bi zagorela v plamenih komunistične revolucije, Borit si se šel za blagor slovenskega doma, za njegovo svobodo, za red, za izročila in svetlinje dedov in očetov, borit si se šel, da iztrgaš Gorenjsko komunističnemu suženjstvu.

Mati, domovina, Bog! Da, tudi za Boga si se boril. Za vero očetov, za slovenske cerkve in znamenja, ki so jih komunisti razrušili, za svobodno oznanjenje božje besede, ki so ga komunisti po Dolenskih že prepovedali, zato da bi sinovi te trpeče zemlje gledali svoj zadnji cilj v onostranstvu, ne pa v krvi, nasilju in umorih, kar oznanja komunizem.

Te velike misli so bile tvoje orožje, ko si nastopil pot boja. Nisi pri svojem velikem zgodovinskem delu štel dnevoj noči, nisi štel udarcev in srčnih ran, ki so ti jih zadajali tvoji lastni bratje. Šel si kot nepremagljivi junak s svojimi fanti od zmage do zmage in s svojimi idejami prekvajal Gorenjsko, da se je danes ko en mož uprla komunistu in njegovemu nasilju. Vedno večje čete gorenjskih sinov so se zbirale okrog tebe. Prekvajal in prešel si jih z idejami, od katerih je prekipela tvoja duša. Tvoje delo je bilo kot božji blagoslov za Gorenjsko. Kleno zrnje tvojih besed je padalo v rodovito zemljo. Zatrepetali so pod pestjo tvojih fantov gorenjski tolovaji in že si gledal, kako je velik del gorenjske zemlje spet svobodno zadihal. Tedaj pa si sredi dela omahnil, omahnil za vedno.

Jokajo za teboj danes tvoji fantje, od žalosti se jim krči srce. Ne samo tvoja

dobra žena in neboljani otroci, vsi gorenjski domobranci so danes izgubili svojega očeta.

Toda že te vidim, dragi Rudi, kako iz tesne in črne rakve spet vstajaš pred nami kot oče in vodnik in spet vse svoje kot oče in vodnik kličeš v zbor.

»V zbor, fantje moji!« govoriš v tej uri. »V zbor in v boj za svete ideale in svetlinje slovenske zemlje! Nič joka, nič obupa, testament tisočih, ki so že pred mano dali življenje, že ni izpolnjen, prisega o neizprosni boju proti komunizmu še vedno drži, zato v boji! Mati, domovina, Bog! Junaki, naprej, do končne zmagel Jaz pa truden legam k počitku...«

Vojaški, domobranci! Slišali ste zadnje povelje svojega očeta, svojega vojskovodje. Svete so te besede, s krvjo so zapisane v gorenjsko zemljo. Zapišite si jih tudi vi v svoje duše! Ob mrtvem očetu si sežite v desnico, iz vaših duš pa naj k Bogu zadoni prisega, prisega na križ, vero in grudo slovensko, da hočete ostati zvesti velikim načelom svojega voditelja, da se hočete boriti do zadnje kaplje svoje krvi, dokler ne bo iz trpeče gorenjske zemlje pregnan zadnji zločinec; dokler ne rešimo svoje domačije iz krvavih plamenov komunistične revolucije. Za zemljo in dom in vero očetov, to bodi vaš bojni klic! In v tem boju vam Bog pomagaj!

Ti pa, dragi naš Rudi, spočij se od svojega dela. Sveta slovenska zemlja pa, ki si jo prepolnil s svojo srčno krvjo, ti bodi miren in spokojen dom.

Večna ti slava, prijatelj moj, Rudi!

»Svojemu voditelju Rudolfu Humarju — gorenjski domobranci...«

„Čudno, da sem ostala živa...“

Žrtve terorističnega letalskega napada na Kočevje pripovedujejo

Imenu Borovnica, ko smo prvič po triletnih obljubah o »svobodi« res okusili »svobodo« ogoljufanega naroda, so se pridružila še imena Kočevje, Ribnica, Črnomelj, Metlika, Loški potok, Gorenica. Ta imena nam ne prinašajo ne kruha ne nič obetane v raznih »kartah« in na raznih konferencah, po radiju in vseh mogočih drugih valovih, kar je prenekateri verjel, ampak nam nalezajo nove krvne žrtve, nova razdejavanja. Ta imena večajo že itak veliko revščino. Ta imena so naša nova narodna žalostinka, še na bolj žalostna od predvojnne. Če je bilo v tej prejšnji žalostinki precej sentimentalnosti, je v tej gola resnica. Njena strašna doslednost in podobnost z drugod nad obeta kaj malo veselo bodočnost. Za točo lepih besed prihaja še hujša toča bomb z vsemi posledicami, ki so precej drugačne od dolgoletnega upanja.

V ljubljanski bolnišnici leži dvajset ljudi, dvajset žrtov ognjene »svobode«, dvajset žrtov angloameriškega napada na Ribnico in Kočevje. Skoraj same matere in očetje. Med njimi je tudi petleten otrok, gotovo neobhodno potreben za našo svobodo...

»Kako je bilo, vprašate. Hudo, zelo hudo. Proti poldnevni sem dajala jest praščem. Ker ne stanujemo doma, imamo svinjak drugod, kakih pet minut daleč. Namuh znelim nekaj močnih pokov. Skočim ven in vidim, kako se v gozdu nekaj kadi. V zraku sem videla letalo. Takoj sem spoznala, da utegne tudi na Kočevje kaj pasti. Popustila sem vse skupaj in stekla, hotela domov k otrokom. Pa je bilo že prepozno.

Komaj sem naredila nekaj korakov, je že pokalo. Padalo in ropotalo je tako, kakor kadar gre najhujša toča. Stisnila sem se za neko skarpo in čakala. Najhujše je bilo ropotanje strojnica. Človek si ne more misliti, kako to brni.

Namah sem začutila na nogi nekaj sčelečega. Pogledala sem in videla, da je noga vsa krvava. Čevlji mi je povsem raztrgalo. Tako sem se ob čevlji. Pa še skoraj novi so bili. Le kako bom šla bos domov.

Kočevju, ker so me bili že odpeljali v Ljubljano.

Še tukaj v bolnišnici sem bila vsa prestrašena. V bolnišnici sobi sem zagledala neko dekle, doma od št. Vida. Ker se mi je čudno zdelo, kako pride v kočevsko bolnišnico, sem jo vprašala, kdaj in kako je prišla v Kočevje. Dekle se mi je nasmajalo rekoč, da sem vendar v ljubljanski bolnišnici in ne v kočevski. Kar nerodno mi je bilo. Saj bi še kdo mislil, da sem pijana ali pa tako avasta. Čudno ni, da sem ranjena; čudno je, da sem ostala živa.

Z menoj vred so peljali iz Kočevja neko dekle, ki ji je bila bomba odtrgala nogo. Rečica je sama brez staršev. Ker se mi je zdela slaba, sem jo vprašala, ali me kaj pozna.

»Seveda ves poznam, teta,« mi je odgovorila. »Kaj pravite, teta, ali mi bo še zrasla nožica?« me je spraševala. Kakor me je bolela noga in mi je bilo hudo, sem se vendar morala bridko nasmajati temu otroškomu v vprašanju. Potolažila sem jo, da bo noga najbrže še zrastle, ker je še mlada.

»Jaz tudi tako mislim, saj zraste tudi martinček,« je nadaljevala. No, pogledite, pa bo dekletce vse življenje brez noge. Bogy, le zakaj mora tako biti.

O, jaz je ne bi bila dobila, če bi ne imela otrok. Za vse na svetu ne bi šla iz hleva. Tako pa sem šla, ker sem hotela domov k otrokom, ki so bili sami. Saj veste, mati vse naredi za otroke, tudi umrje, če je treba. Šest otrok imam, pa bi jih rajši imela še devet, kakor pa da bi morala še enkrat doživeti tako grozo. Samo da bi ozdravela in še kdaj stopila na nogo. Saj si lahko mislite, kaj bi bilo pri šestih otrocih, če ne bi mogla več hoditi!

Tako je pripovedovala ta žena. Še mnogo drobenih skrbi bi je težilo, od katerih vseh je bila lučka, prižgana iz skrbí do svojih otrok. Hotelo se ji je, da zdravi in življenja zaradi otrok. Vse skrbí in bolečine so se končavale v eno: moji otroci.

Miklavževo darilo bo letos lepo vezanoknjiga **Bele vrtnice**. Spisala **Tilka Lamprechtova**. Dobi se v upravi »Vigredi« Slomškova 1. in v knjigarnah.

Zaradi kakšne »strategije« je morala ena slovenskih mater, ki so ji bili edina politika otroci, pretrpeti toliko bolečin in pretrpeti toliko strahu? Kakšni »svobodni« na ljubo bo ostalo petnajstletno dekletce vse življenje brez noge. Kdo teh prinašalcev »svobode« ga bo potoložil, ko bo veliko in bo spoznalo vse, ali kaj pomagal siroti brez staršev in še pohabljeni zraven? Vse to bo šlo na račun naše narodne skupnosti.

Ali naj zato blagoslovimo cemerava »svobodoljubna« navdihnjenja nekaterih bedakov? Samo bedak, samo tak, ki še od daleč ni okusil grozot te vojne, cinik in trgovec z živim in mrtvim blagom, z idejami in moko, opravičuje to z »visoko strategijo«.

Nam ni vseeno, če bomo ostali narod beračev in pohabljenec.

Nas ne briga nobena strategija, nobeni taki »svobodoljubni« nameni, nobeni »globlji vzroki«, nobena »neizbežna nujnost«. Za nas velja samo eno: rasti travica ali ne, če nas več ne bo!

To je tisto, po čemer se ravna vsi pametni narodi, ki poznajo sami sebe in hočejo sebi dobro.

Ena do devet...

Ena dve, ena dve, kdor kaj ve, naj pove; tolovaj, tolovaj naj takoj izgine v kraj!

Vedno ropa in mori, muči ter preliva kri Tolovaj, tolovaj naj takoj izgine v kraj!

Tri, in štiri, krog se širi... pet in šest, sedem zvezd.

Nosijo jih tolovaji, kadar zbrani so pri kraji.

Osem in devet, tolovaj gre v klet; hitro ga zaprimo, vrata zaklenimo.

Kdo je v Kočevju plačeval krvave račune za Komunistično partijo?

Neizpodbitno je, da ga Partija ni in ne bo. Organizirani salonski komunisti niso šli v boj sami, temveč so poglali malega človeka; tistega, ki si je služil vsakdanji kruh z žulji lastnih rok. V Kočevju so partiji to dokazali 8. septembra lani.

Da bi dal salonski komunist življenje za komunizem? Niti zdaleč ni misliti na to! Delavec, rudar, to je bilo zanj orodje, zrela za topovsko hrano. Zato so pahnili njega v prve vrste.

Partiji plačujejo račune ljudje, ki so garali, da bi preživeli sebe in svojo družino. Prihod komunistov v Kočevje rdeče gospode ni prizadel.

Rudarji in delavci so dobili še isti večer puške in — marš v prve bojne črte. Niso šli v Trst, kakor so jim prej deklarirali salonski; padali so pri Turjakul. Zakaj ni šel takoj na položaj učitelj Gerlanec, čemu ni zgrabil za puško učitelj Dekval in šel v prve linije z delavci on, ki jih je zapeljeval? Čemu sta se tako čopirila Bregant Pavle, rudniški hčnik, in Vizjak Adolf — šef bratovske skladišne v Kočevju, potem pa doma ostala?

Ne, delavca in rudarja niso vprašali, če ima družino, niso ga videli kot človeka. — Njim je bil le številka.

V zadnjih bojih se je vdal domobranec rudar iz Trbovelj, ki je pripovedoval:

»Nismo imeli mui, da bi nam nosile težke strojnice, zato smo jih morali nositi mi. Izmenjavati smo se morali vsakih 6 ur. Moji tovariši je nosil težak podstavek tri ure in se je od napora onesvestil. Ko mandant je prišel mimo, zaročnel nad onesveščencem, da naj vstane, in ko se ta ni ganil, potegnil revolver ter ga, ne da bi bil stopil s konja, ustrelil. S še kakšnim se revolvcem je ukazal drugemu: »Nosil Razumeš!«

Pet junakov od Cerkniskega jezera

Ko se je ustanovila v letu 1942. — po vzgledu v Begunjah — prva posadka »bele gradce« tudi v Dolnjem Jezeru pri Cerknici, je v njo vstopilo za obrambo doma 5 bratov, pet Petričkovih fantov iz Dol. Jezera ter še nekaj kmekih sinov iz iste vasi. Vsi drugi številni fantje in močje v vasi so pa ostali ob strani.

Ta posadka je bila dokaj maloštevilna za uspešno obrambo proti banditom, ki so se klatili v predelih okoli Cerkniskega jezera ter po gozdovih Javornika in Snežnika. Prejela je od slovite badoljevske posadke v Cerknici nekaj starih pušk in ničrednih bomb, s čimer naj bi branila sebe in vso vas pred banditi.

Toda posadka ni klonila. Požrtvovalni fantje so si z lastnimi sredstvi in s krepkimi rokami postavili okoli cerkve in gasilnega doma nekaj zasilnih utrd, da bi se tam branili ob napadu komunistov.

Nekaj časa po ustanovitvi posadke je bilo v vasi še nekaj badoljevskih vojakov, toda po kratkem bivanju v vasi so ti vojaški odšli v Cerknico, kamor jih je poklical tenente Versari, stražo na Dolnjem Jezeru pa prepustil maloštevilni domači posadki, ki je vztrajala še pogumneje na braniku domovine in naroda.

Petričkov (Sviglijev) fantje, od katerih najmlajši je komaj odrasel ljudski šoli, so po odhodu badoljevskih policajcev stražili podnevi in ponoči, poleg tega so pa oboroženi pomagali obdelovali staršem skromno zemljo. Tako so bili varni vsaj pred domačimi terenci, katerim so bili zaradi svojega odločnega prepričanja trn v peti.

Po badoljevski izdaji lanske leto 8. septembra 1943. so ti fantje ostali osamljeni in kot nasprotniki komunizma in banditov osovraženi od sovaščanov-terencev. Morali so zapustiti rodno vas ter se pridružiti posadki v Begunjah.

Ko so tolovaji v noči 14. na 15. sept. zasedli Cerknico, so takoj odredili pri-

silno mobilizacijo vseh moških od 17. do 45. leta. Naslednje dni do 19. sept., ko jih je maloštevilni nemški oddelke popolnoma porazil, smo imeli v Cerknici rdečo oblast, ki bo ostala vsem vedno v žalostnem spominu, še bolj pa njene posledice. Prirejali so mitinge z govoranami in petjem na glavnem trgu, hoteli preslepiti ljudstvo in ga pridobiti zase.

Ko so komunisti vpostavili v Cerknici »red«, kakršnega samo oni znajo, so odšli napadat posadko vasko stražo v Begunjah, katero so s pomočjo badoljevkega orožja 18. septembra prisilili k predaji. Nato so pozapirali vse vodilne protikomuniste v Begunjah, jih odpeljali v Ribnico in Kočevje, kjer so jih mučili in pomorili. Iste žalostne usode so bili deležni junaški Petričkovi Sviglijevi fantje z Jezera.

Petričkovih fantov ni več. Končali so svojo kratko, a polno življenjsko pot. Njihovi siromašni starši žalujejo za njimi, vendar naj jih tolaži zavest, da so fantje darovali svoja življenja na oltar domovine za boljšo bodočnost slovenskega naroda. Duh Petričkovih fantov pa živi. Za njimi so številni drugi prijeli za orožje in se borijo v domobranskih vrstah, dokler ne bo zadnji tolovaj iztržben s slovenske zemlje in se bomo vrnili spet domov tja ob Cerknisko jezero.

»Slovenčev koledar«

bo knjiga za vsakogar in vam bo prišel neštokrat prav. Naročniki »Slovenca«, »Slovenskega doma«, »Domoljubca«, »Bo-goljuba«, »Slovenčev knjižničec« in »Sve-lac« imajo to ugodnost, da jih ta koristna knjiga v prednoročilo do 1. decembra stane le 30 lir, nenaročnike pa 40 lir. — Po 1. decembru bo »Slovenčev koledar« v prodaji stal za vse 50. — Naročite se pravočasno! — Vsaka slovenska hiša bo imela »SLOVENČEV KOLEDAR«!

Pisma nam in vam

Gospod urednik!

Dovolite, gospod urednik, da v ilustracijo oduševskega ravnanja nekaterih zdravnikov navedem naslednji primer:

Od priznanega, obče »spostovanega« in pri številnih omizjih pogostega prisilnega — zdravnika sem želela dobiti zdravniško sprejeto. Prosila sem ga, naj mi na podlagi zdravniškega izvida nekakega drugega zdravnika potrdi, da sem res nesposobna opravljati težja dela. Zdravnik je izvid prebral, izjavil, da sprejema ne more dati, obenem pa me položil s skorajšnjim koncem vojne in slednjič dejal: »Slo ti, prosim!«

Ko sem odhajala, nisem vedela, ali je bilo 100 lir vredno njegovega mnenja o vajškem položaju in skorajšnjem koncu vojne, ali pa so bile zgolj njegove besede prodane kot zlato. Na vsak način pa sem bila zaradi tolikšnega računa tako zmedena, da sem se komaj šele doma do dobrega zavedla, koliko sem mu prav za prav dala. Zdi se mi, da večina zdravnikov, ki so navezani le na bolj slučajnostne obiske pacientov, za 100 lir izvede že zelo temeljito preiskavo, celo z rentgenom in še kaj.

Zdaj pa Vas vprašam, gospod urednik: ali tarife rastejo vzporedno s častnimi nazivi doktorice? Po tem primeru bo to vsekakor držalo. Ker pa poznam precej zdravnike, ki se ne ponašajo z univerzitetnimi nazivi, od oblasti podeljenimi funkcijami in z vsem mogočim drugim kinem, sem mnenja, da je takšno zaračunavanje samo izraz zdravniške pohlepnosti po denarju, čigar efekti odsejajo v pestrosti barv na obrazu. Končno pa mislim, da takšen račun tudi ni v skladu s cenikom, ki menda tudi za zdravniške velja.

Zaključno sodbo o tem primeru pa si ustvarite sami, gospod urednik, prepustam pa jo tudi Vašim cenj. bralcem. Prizadeta.

Gospod urednik,

tudi vam je najbrž zelo pri srcu akcija za Zimsko pomoč. Brez dvoma smo vsi poštenci Slovinci za tak način reševanja naših najbližjih, ki žive pod pritiskom razmer in brez lastne krivde v težkih življenjskih razmerah. In prav zato, ker smo poštenci in zavedni Slovinci, nam je toliko bolj na tem, da Zimska pomoč doseže čim večji finančni, pa tudi moralni uspeh.

Gotovo veste, da je odmerjen nek delež vsem pridobitnim krogom, pa naj bodo to zasebniki, državni uradniki, zasebna podjetja in drugi. Prav prispevki državnih uradnikov so tisti, ki bi jih Zimska pomoč morala vsaj nekoliko zmanjšati, zato pa poskušati drugih virov, ki res lahko in brez posebne škode za svoj žep prispevajo toliko, da je morebitni primanjkljaj iz uradniških krogov ne samo nadomeščen, marveč celo prekoračen.

Pogosto se ljubljanci, predvsem pa državni uradniki, ki so vedno bili finančno na slabih nogah, razburjajo, kako silno služijo danes denar tisti kmetje, ki jih državljska vojna pri nas ni nič prizadela. Med slednje sodijo predvsem ljubljanski mestni kmetje, pa tudi okoliški, zraven pa še oni, ki žive ob železniški progi na Vrhniko in še malo naokrog. Za te, kakor smo poučeni, ni predvidenega nič posebnega ali pa vsaj v primeru z zaslužkom odgovarjajočega. Zdi se mi, da bi moralo vodstvo Zimske pomoči tudi na to obrniti svoj strogi pogled, kajti ti so kot prvi poškodovani, da svojim stanovskim bratom in sestram pomagajo. V zvezi z zaslužkom mestnih in okoliških kmetov ne gre naštevati posameznih primerov, ker jih vsakdo izmed nas, ki le malo hodi okrog z odprtimi očmi, vidi na desetine.

Prav tako se nam zdi čudno — vsaj tako pravijo — da se Zimska pomoč ne obrača v pogostejših primerih na politični oddelke in zapleteni oddelke uprave policije, kajti ta dva, predvsem prvi, imata skoraj gotovo na zalogi izdatno število imen ljudi, ki bi jih osnovna načela državljske vojne lahko postavila v prvo vrsto borcev za zboljšanje socialnega položaja pri nas. Pri tem je treba z drakoničnimi in sedanjim časom odgovarjajočimi ukrepi doseči, da bodo največji prispevki za Zimsko pomoč dali res tisti, ki jim bo zgodovina naložila glavni delež krivde za gospodarsko in kulturno uničenje slovenskega narodnega premoženja.

Samo nekaj misli je to, gospod urednik. Če se strinjate, upam, da boste pismo objavili. Prepričan pa sem, da bo z njegovo objavo marsikdo zadovoljen; gospod je okrog Zimske pomoči, ki jim brez dvoma ne manjka železne odločnosti in koristne iznajdljivosti, pa bodo storili svoje, tako da se bo vsaj nekaj gornjih mnenj uresničilo.

Mnogi med mnogimi.

Spoštovani g. urednik!

Iz arca vam bom hvala, če priobčite te vrstice, in zelo bom zadovoljna, če bodo tudi res rodile kaj uspeha.

Brez kakšnih posebnih ovinkov naj kar takoj v začetku poudarim, da so jabolka na otroške dodatne živitelske nakaznice in seveda tudi na nakaznice za odrasle — kadar jih je tudi za te kaj — pretrgano draga. Vzemimo primer družine s tremi otroki, katerih oče zasluži mesečno reči in piši 1120 lir. Takšnih primerov je nešteto. Če rednik takšne družine nima morda še kakšnega postranskega zaslužka, si kaj težko ali pa sploh ne more kupiti sadja. In ker si ga ne more kupiti, je zanj, pa čeprav je na nakaznici in torej po nižji ceni kakor pa na primer na črni borzi, samo slina v ustih.

Mislím, da bi bilo prav, če bi Prevod upošteval pri razdeljevanju jabolk ali drugega sadja tudi dejstvo, da je v Ljubljani ali vsaj v njeni neposredni bližini tostran mestne zaporne črte precej tudi takšnih družin z otroki, ki imajo same precej velik sadni vrt in so same pride-

CVRČEK ZA PEČJO

4

DOSEDANJA VSEBINA:

V tistem domu čaka mra, Peerybinglova moža. Med sanjavi premišljevanjem ji delata družbo kotel in cvrček ob ognju. Kmalu se vrne njen dober John, po poklicu voznik, domov. Mlada in lepa mra, Peerybinglova postreže možu. Tedaj se spet oglasi cvrček, ki ga ima Peerybinglova za znanilca sreče. Nato vstopi čudaki stari, ki se je pripeljal z Johnom, a vse dotlej spui na vozu. Naglusu se v čaka nekoga, ki bi prišel ponj. Za njim pride segaj Galeb, izdelovalec igrač. Pri Tackletonu, in povpraju, če je kaj pošte zunaj. Ko se že odpravljata, vstopi igračar Tackleton. Galebov gospodar, ki je na tem, da se bo poročil z mlado nevesto. Zato vabi Johna in ženo na obisk ki pa odklanjata.

Nenadoma obide Peerybinglova čudna slabost, kleso zdi v neki skrivnostni zvezi s čudakim starcem. Ženi je kmalu bolje. Gluhi stari prsi za prenočišče in Peerybinglova mu voljno ustreže. — V revni bajti živita Caleb in njegova slepa hči ter izdelujeta igrače.

Imate prav, je odgovoril Tackleton v nenavadno živahnem odobravanju. Jasno! Prav nič ne dvomim, da ga ne bi. Seveda. O tem sem čisto prepričan. Lahko noč. Prijetne sanje vam želim!

Voznik ni vedel, kaj bi. Kljub odločnosti v besedah se je zdaj počutil nerodnega in negotovega. Ni se mogel premagati, da tega ne bi po svoje tudi razodel.

Lahko noč, dragi prijatelj! je dejal Tackleton sočutno. »Grem. Prav za prav sva si docela podobna. Ali ne bosta šla jutri zvečer? No prav! Jutri bosta šla na obisk. Srečali se bomo in jaz bom pripeljal svojo ženo. Dobro ji bo delo. Ali ste za to? Hvala. Kaj pa je to?«

Voznikova žena je na ves glas kriknila. Bil je oster in nenaden krik, ki je odjeknil, da je soba zazvenela kakor steklena kaša. Vstala je s sedeža in stala, kakor da bi bila ohromela v grozi in presenečenju. Neznane se je bil približal ognju, da bi se ogrel, ter stal tam za korak od njenega stola. A stal je čisto mirno.

Pikica! je vzkliknil voznik. »Marica! Moja! Kaj pa ti je?«

V hipu so bili vsi okrog nje. Caleb, ki je dremal na skatli s poročnim kolačem in se še ni docela prebudil, je v zmedu zagrabil gospodično Slowboyovo za lase, a se takoj nato opravičeval.

»Marica! je vzkliknil voznik ter jo prijel pod pazduho. »Ali si bolna? Kaj ti je? Povej mi, draga!«

Namesto odgovora je samo tlesnila s rokami ter prasnila v krčevit smeh. Potem se mu je izmuznila iz rok ter padla na tla, si pokrila obraz s predpasnikom in začela bridko jokati. Potem se je spet smejala, nato pa znova jokala. Kmalu zatem je že rekla, da jo mrazi, ter mu pustila, da jo je popeljal k ognju, kjer je sedla na prejšnji sedež. Stari neznanec je stal čisto mirno kakor oporej.

»Odleglo mi je, John, je rekla. »Zdaj se že dobro počutim... Jaz...«

»John! Tod John je stal že na drugi strani. Čemu neki je obračal obraz proti staremu gospodu, kakor če bi ga nagovarjal! Mar se ji je zmešalo?

»Bila je samo čudna misel, dragi John — nekaj pretres — nekaj, kar je nenadoma vstalo pred mojim očmi — ne vem, kaj je bilo. Zdaj je že prešlo, čisto prešlo.«

»Vesel sem, da je prešlo, je mrmral Tackleton ter se s pomenljivim pogledom ozrl po sobi. »Zanima me, kam je šlo in lala na njem precejšnje količine sadja. Za takšne primere vem vsaj v Rožni dolini. Vem za ljudi, ki so vsaj del letotnega pridelka sadja prodali na črni borzi po pretirani ceni in pri tem skupiti najmanj toliko, — čeprav so si gotovo nekaj, in to najboljšega sadja, odžrali doma ease — da so si za izkupiček potem lahko nabavili še jabolka na nakaznice. To se pravi, da so te dobili tako rekoč zastojni.«

Ni čudno, gospod urednik, če takšne stvari vzbujajo nezadovoljstvo med drugimi družinami, ki imajo prav toliko, če ne še več otrok, nimajo pa svojega lastnega sadovnjaka.

Vprav v tem je bil dostikrat tudi verok za tako imenovano »rabutanje«. Če otrok nima doma nikoli nobenega sadja, a vidi druge, kako se maste z njim, res ni preveč čudno, če si ga tudi on zaželi in si ga skuša dobiti, pa čeprav se »rabutanje«. A s tem seveda nočem reči, da je »rabutanje« povsem upravičeno. Poudariti hočem s tem le, da se mladež na ta način zavaja k tatvini.

Zato bi bilo res prav, če bi Prevod vsaj v bodoče po možnosti znižal cene jabolkom, ki jih deli na nakaznice. Treba je upoštevati še to, da imajo ljudje, ki si jabolke zaradi njihove cene, oziroma zaradi svoje nizke plače ne morejo kupiti, drugih potrebnih stvari in priborilskov še manj, zakaj pri njih je življenje povsem drugače kakor pri tistih, ki lahko vsak dan posegajo na črni trg in si sami lahko kupijo, česar ne dobe na nakaznice.

Poleg tega bi rada napisala še nekaj glede razsvetljave. Tudi s tem je v takšnih družinah, kakor je moja, velik križ. Elektrike nimam, petroleja ne dobim že nekaj mesecev, zaslužitim pa malo. Delam zjutraj in tež dan drugod, zvečer, ko pridem domov, pa sem v temi. Ali naj v temi učim otroke, žmam, perem, kuham in opravim vsa druga potrebna dela?

Gospodinja iz Rožne doline.

POVEST • CH DICKENS

kaj je bilo. Hm, Caleb, pridi semkaj! Kdo je ta mož s sivimi lasmi?

»Ne vem, gospod,« je Caleb šepetaje odvrnil. »Svoj živ dan ga še nisem videl. Bil bi imenitna podoba, če bi hoteli olesati z njo kleščice za orehe; nekaj novega. Bil bi zares lep, ko bi se mu usta odprla prav tja dol do popka, kadar bi kleščice razprli.«

»Ni dovolj grd,« je rekel Tackleton. »Toda za hranilnik za vžigalce bi bil zelo pripraven. Je pripomnil Caleb v globokem premišljevanju. »Napravili bi ga takega da bi mu bilo treba odvijati glavo, kadar bi hoteli spraviti vanj vžigalice; pete pa bi mu obrnili navzdor, da bi ob njih lahko prižigali vžigalice. Tak kakršen tamle stoji, bi res bil kar se da čeden hranilnik za vžigalice, ki bi sodil na mizo slehernega gospoda!«

»Ni dovolj grd,« je rekel Tackleton. »Nič ne bo z njim. Pridi! Vzem! Škatlo! Upam, da vam je bolj zdalej.«

»Je že prešlo, čisto prešlo,« je dejala mala žena in naglo zamahnila z roko v slovo. »Lahko noč!«

»Lahko noč,« je rekel Tackleton. »Lahko noč, John Peerybing! Pazi, kako boš nosil škatlo, Caleb. Naj ti pade na tla, pa te ubijem! Tema ko v rogu in vreme še slabše ko kdaj prej, kaj? Lahko noč!«

Še enkrat je s ostrim pogledom ošinil vso sobo ter šel proti vratom. Caleb pa si je del poročni kolač na glavo ter stopil za njim.

Mala žena je s svojim vedenjem voznika tako presenetila in John je imel toliko opravka, ko jo je tolažil ter ji stregel, da se je komaj zavedal neznančeve navzočnosti. Šele zdaj ko je ostal tam kot njihov edini gost, ga je spet opazil.

Tudi Tackleton in Caleb nimata nobene zveze z njim in ga ne poznata, je John rekel ženi. »Namignil mu bom, naj gre.«

»Ne zamerite mi, prijatelj,« je dejal stari gospodar ter se Johnu približal. »Nerodno mi je, da vas motim, posebno še ker vaši ženi ni dobro. A ker strežnik, ki mi je zaradi slabosti (pri teh besedah se je dotaknil ušes in zmejal za glavo) skoraj neogibno potreben, še ni prišel, se mi zdi, da bo nekaj narobe. V slabem vremenu sem našel tako dobro zatočišče v vašem udobnem vozu — Bog daj, da ne bi nikoli imel slabšega ležišča! — a zdaj je vreme še grše ko prej. Ali bi mi v vaši ljubeznostni dovolili, da bi najel posteljo pri vas?«

»Da, da,« je vzkliknila Pikica. »Dal! Prav gotovo!«

»O! se je začudil voznik, ko je žena tako vneto pritrdila. »Sicer nimam nič proti temu, toda ne gre mi prav v glavo, da —«

»Šli mu je segla v besedo. »Dragi John!«

»Vem, da je, toda — Da, gospod. Prav gotovo, gospod! Takoj mu bom pripravila posteljo, John.«

Njena naglica in njena vznemirjenost sta bili tako čudni, ko se je brž odpravila, da bi postala, da je voznik stal kakor okamenel ter ves osupel gledal za njo.

»Ali je mamica pripravila posteljo?« je gospodična Slowboyeva pela otroku. »Ali so detetu lasje lepo zrasli, da so kostanjevi in nakodrani, če mu človek ename čepico? Ali se ljubček boji, ko gleda ogenj?«

Kadar je človek ves pogreznjen v dvom in zmedo, se mu duh rad ustavlja ob drobnih malenkostih, da niti sam ne ve, zakaj. To se je zdaj pripetilo tudi vozniku, ko je počasi hodil sem pa tja ter se nesmiselne besede večkrat ponavljal. Ponovil jih je tolikokrat, da jih je znal na pamet kakor šolsko berilo. Tilly pa je otroku z roko gladila malo, plešasto glavo, kolikor je sodila, da bo prav (in skladno z ravnanjem otroških negovalk), ter mu znova navela čepico.

»Ali se ljubček boji, ko gleda ogenj?« Kaj neki je moglo Pikico tako zelo prestrašiti? Je premišljal voznik, ko je korakal gor po dol.

Ni se hotel dosti zmeriti za igračarjeva namigovanja, a vendar so ga navdajala s splošnim, nedoločnim nemirom. Zakaj Tackleton je bil neget in zviti. Glede samega sebe pa je John imel bolesto zavest, da je mož počasnega umevanja, tako da ga je vsak droben namig močno vznemirjal. Gotovo mu ni bilo do tega, da bi v srcu navezoval Tackletonove besede na nenavadno vedenje svoje žene, a to dvojce se mu je nehote v duši venomer krizalo, da ni vedel, ne kod ne kam.

Postelja je bila kmalu posteljena. Neznani obiskovalec je odklonil sleherni okrepilo razen skodele čaja ter se odpravil k počitku. Potem je Pikica — zdaj ji je docela odleglo, sama je namreč povedala, da ji je mnogo boljše — postavila možu veliki stol v kot ob dimniku. Natlačila mu je še pipo in mu jo dala, sama pa je vzela stolec in sedla poleg njega kraj ognjišča.

Vedno je hotela sedeti samo na tem stolčku. Sodim, da se ji je moralo nekako zdeti, da jo ta stolec spravlja v dobro voljo.

Dejal bi, da ga po vsej zemeljski opre ni bilo človeka, ki bi znal bolj spretno natlačiti pipe kakor ona. Kako imenitno jo je bilo gledati, kako je zasadiła mesnati mlst v pipo in potem pihala vanjo, da je očistila cev. Če se ji je zdelo, da je zagatena, je pihala vanjo po večkrat, jo dvignila k očem kakor daljnogled in pri tem tako mično napela drobno, lepo lice. Kar zadeva tobak, ne bi mogel najti boljšega poznavalca. Kdor je pa videl, kako je s kosčkom papirja prižigala pipo, ki jo je voznik držal v ustih — tleči papir je držala tik njegovega nosu, a ga ni niti malo osmodila — ta je videl umetnost, visoko umetnost.

Zdaj eta cvrček in kotel začela znova peti ter tako pritrdjevala, da je res! Tudi

veseli plamen je spet zaplapolal in pritrdjeval! Prav tako je mali Maver na uri s svojim neopaznim delom pritrdjeval! Najbolj pa je pritrdjeval voznik, če je človek sodil po njegovem jasnem čelu in smehljajočem se licu.

Ko je tako trezno in zamišljeno pihal iz stare pipe, holandska ura pa tiktakala in rdeči ogenj žarel, je cvrček začel. Kakor v sanjah je ta dobi duh ognjišča in toplega doma etopil v sobo ves lep ter s svojim prijetnim glasom zbujal v življenje razne podobe ognjišča. Pikice vseh starosti in postav so polnile sobo. Pikice v podobi veselih otrok, ki so tekali pred njim in trgali cvetlice po poljih; plašne Pikice, ki so se na pol bale na pol vdale maledujoči prošnji njegove nerodne nvanjosti; mlado poročeno Pikico, ki so pred vrati skočile z voza ter se v veselje začudenju polastile ključev novega gospodinjstva; majhne materske Pikice, ki so jim stregle umišljene Slowboyeve gospodične ter nosile otroke h krstu; spoštljive Pikice, ki so se mlade in cvetoče gledale, kako so se druge Pikice, hčerke vrtele na kmečkih plesih; zajetne in priletne Pikice sredi trume rožnatih vnučkov; starikave Pikice, ki so se opirale na palice in sklonjene v dve gube drsele okrog. Prikazali so se tudi stari vozniki s slepimi starimi psi ob nogah in novi vozovi z mladimi vozniki (na platnu, ki je pokrivalo vozove, pa se je blestel napis »Peerybing in bratje!«; nato še bolni stari vozniki, ki so jim stregle ljubezne roke. Naposled so se prikazali še zeleni grobovi s cerkvenega pokopališča, kjer so počivali pomrli stari vozniki. In ko je cvrček vozniku pokazal vse te stvari — voznik jih je videl prav razložno, čeprav so mu očr strelce v plamene na ognjišču — je čutil, kako mu je lahko in toplo pri srcu. Z vso vsmo se je zahvaljeval dobrih hišnim bogovom ter se zdaj za Tackletona menil prav tako malo kakor vi.

Toda kdo je bil ta mladi mož, ki ga je pravilni cvrček posadil tako blizu njenega sedeža in ki je stal tam tako sam in zapuščen? Zakaj je še zmeraj stal tako blizu nje in se naslonil ob polico nad ognjiščem ter venomer ponavljal: »Poročila si se, a nisi vzela menca!«

O Pikico! O neboljuna Pikico! Te podobne tvoji mož ni uzel v svojih prividih. Zakaj je njena senca padla na njegovo ognjišče?

Caleb Plummer in njegova slepa hči sta živela čisto zase, kakor včasih beremo v pravljicah — moj blagoslov (in upam tudi vaš) pravljicam, ki morejo našemu stvarnemu in dolgačasemu svetu še kaj lepega povedati! — Caleb Plummer in njegova slepa hči, pravim, sta živela čisto zase v majhni polomljeni bajtici, podobni orešni lupini, ki je bila v resnici prav tako neznačna kakor ogrc na veličastnem nosu iz rdeče opeke trdke Gruffa in Tackletona. Poslopje trdke Gruffa in Tackletona so se šopirila vzdolž ulice, a Caleb Plummerjevo bivališče bi lahko podrl s kladivom ter z vozom odpeljal vso podrtijo.

Če bi kdo Calebovu bivališču izkazal posebno čast s tem, da bi ga pogrešal, potem ko bi ga podrl, bi pa nedvomno takoj tudi spoznal, koliko je vsa okolica po vnanjem licu s tem pridobila. Saj se je prisesalo na poslopja Gruffa in Tackletona kakor škjolika na ladjin krn, kakor polž na vrata ali kakor skupek lesnih gob na drevesno deblo. A kljub temu je bilo seme, iz katerega je poglono močno steblo Gruffa in Tackletona. In pod to streho je Gruff svoje dni po malem izdeloval igrače za celo pokolenje dečkov in deklic, ki so se z njimi igrali, jih jemali narazen in polamljali.

Dejal sem, da eta v tej bajti živela Caleb in njegova uboga slepa hčerka neke drugje — v začaranem domu, ki ga je opremil Caleb, kjer ni bilo siromaštva in zanikrosti ter nobenih preprirov in težav. Caleb ni bil čarovnik, toda narava mu je bila učiteljica v edini skrivni umetnosti, ki nam je še ostala, v umetnosti vdane, nevenljive ljubezni; in iz tega nauka je izviralo vse to čudo.

Slepa deklica ni vedela, da je barva na stropu že vsa pobledela, da so bile stene tu pa tam okajene ter ponekod kazale rebra, da so se že videle močne razpoke, ki so se širile iz dneva v dan, in da so tremovi že trohneli ter se nagibali. Slepa deklica seveda ni vedela, kako železo rjavi, kako les trohni, kako se tapete trga in se vsa bajtica veriži in poveša. Slepa deklica ni vedela, da stojijo na polici grde glinene posode, da je bila tu doma žalost in potrlost, da so se Calebovi redki lasje čedalje bolj belili. Slepa deklica tudi ni vedela, da vlada nad njima hladan, zahtevajoč in trdosrčen gospodar — ni vedela, kdo je prav za prav bil ta Tackleton. Zivela je v veri, da je muhaet šaljevec, ki se rad zabava z njima, toda čuva kakor angel varuh nad njunim življenjem in ne mara slišati niti besede zahvale.

Izšla je nova knjiga »SLOVENČEVE KNJIŽNICE«

Theodor Choinski: »POSLEDNJI RIMLJANI«

Roman prikazuje dobo, ko se rimsko poganstvo zadnjič skuša dvigniti in potlačiti razvijajoče se krščanstvo. Osrednja postava je krščanski barbar Fabricij, ki ljubi poganstvo vestalok. Zgodba se razvija napeto, pričujoč jo opisi rimskih razmer, v katere vdira barbarski življenj. — Knjiga je prvi del precej obširnega romana. Drugi del izide še ta mesec. Ne pozabite, da vam knjige »Slovenčeve knjižnice« lahko najlepše krajšajo dolge večere, ki že prihajajo.

Toda vse je bilo Calebovo delo, vse delo njenega preprostega očeta! A tudi on je imel cvrčka ob ognju. Kadar je žalosten prisluskoval njegovi pesmici, ko je bila slepa deklica brez matere še prav majhna, mu je ta dobi duh vdahnil misel, da bi se celo njena nesreča dala spremeniti v blagoslov, tako da bi bila deklica tudi z majhnimi stvarmi srečna. Vsi cvrčki so namreč mogočni duhovi, čeprav ljudje, ki so prijateljski z njimi, tega niti ne vedo (in tako je v največ primerih). V vsem nevidnem svetu ni bolj ljubeznih in zanesljivih glasov, ki ljudem v vsej gotovosti dajejo najbolj prijateljske nasvete, kakor so glasovi, s katerimi se duhovi domačega ognjišča oglašajo človeštvu.

Caleb in njegova hči sta delala skupaj v delavnici, ki jima je tudi služila za družinsko sobo. In to je bila čudna soba. V njej so bile hiše, zgrajene in nedokončane, za punčke vseh starosti, vseh stanov in poklicev. Videli so predmestna stanovanja za punčke z bormimi denarnimi sredstvi; kuhinje in sobice za punčke nižjih slojev; imenitna mestna stanovanja za punčke veljavnega rodu. Nekateri hiše so imele toliko pohištva, kakor bi bilo prav za punčke z majhnimi dohodki, za druge pa je bilo na policah toliko stolov in miz, zof, postelj in blazin, da so se z njimi dale hiše opremiti za drag denar v najkrajšem času. Veljakinje, meščanke in prostakinja, ki so jim bila ta bivališča v udobnost namenjena, so raztresene ležale po korahar ter strmele naravnost v strop. Toda ko sta jim izdelovalca dolocila stopnjo veljave v družbi in jim dala starost ter poklic (kar je tako težko v življenju), sta celo prekosila naravo, ki je glede tega čisto hudo muhasta ter se rada kujta. Nista se namreč zadovoljila s poljubnimi svilenimi znaki, tiskanim blagom in koščki cunj, marveč sta jih opremila s tako vidnimi osebnimi oznakami, da si jih lahko takoj razpoznal. Tako je na primer punčka, ki naj bi veljala za imenitno gospo, dobila prav lepe in skladne ude iz voska, druge iz nižjega sloja pa iz usnja, še neznatnejše iz hropavega platna. Najbolj navadnim zemljanom sta dala za roke in noge kar vžigalice, ki so bile tako pritrjene, da se jih ne bi mogle nikdar znebiti.

Poleg punčk je bilo v Calebovi delavnici še vse polno drugih primerkov njegove umetnostne obrti. Videli so Noetove bartice, kjer so se tili v zverine, ki jih je poprej stresel skozi strešico, kar neverjetno gnetli. Zaradi umetnosti moramo Calebpu odpušiti, da je na vrata pritrdil celo tolkače; takih priveskov, ki bi dali misliti na jutranje obiskovalce ali poštarja, Noe seveda ni poznal, a so vendar tako lepo spopolnjevali vnanost Calebovih gradb. Videli si dolge vrste klavnih majhnih vozičkov, ki so žalostno škripali, kadar so se kolela vrtele. Videli si kopice gosli, bobenčkov in drugih hrupnih glasbil, nešteto topičev, čitov, mečev, sulic in pušk. Videli si gručice možiceljnoveh prekuhuv, ki so po rdečem traku leželi čez visoke ovire ter na drugi strani drsli dol z glavo naprej. Videli si trume starih gospodov častiljive in spoštljive vnanjosti, ki so kakor nori skakali čez kole, zatakne pred vrtna vrata njihovih hiš. Videli si živali vseh vrst, zlasti konje najrazličnejših plemenov. Bili so taki, ki so imeli za trup pisan sodček, za noge pa štiri klinčke, na vratu je še štrlel cofek las namesto grive; a drugi so bili plemenski arabi čiste in hudo vroče krvi. Težko bi bi bilo prešteti vse dolge vrste najbolj čudnih in smešnih figur, ki so bile zmeraj pripravljene za najbolj trapaste šale, če si samo zavrtel ročico, prav tako težko pa bi tudi bilo najti človeško norost, slabost ali nerodnost, ki ne bi bila tako ali tako upodobljena v delavnici Caleb Plummerja. Nič ni bilo pretirano: zakaj v življenju je že tako, da prav majhne ročice lahko spravijo moške in ženske do istih čudnih dejanj, kakor jih kaže katera koli igrača.

Sredi vseh teh predmetov sta Caleb in hčerka mirno sedela pri delu. Slepa deklica je punčkam šivala oblačila, Caleb pa je alikal in krasil široko prostoletje imenitne družinske hiše. Globoka skrb, ki se je zarezala Caleb v lice, in njegova zamišljenost in zamaknenost, ki bi se dobro podala kakemu alkimistu ali v skrivne nauke poglubljenemu dijaku, so bile na prvi pogled v čudnem nasprotju z njegovim delom ter z vsemi nepomembnimi malenkostmi okrog njega. Toda nepomembne stvari, ki jih človek iznajde in se z njimi resno ukvarja, da si zasluži vsakdanji kruh, so v resnici zelo resne stvari. A ne glede na to ne bi hotel trditi, da bi se Caleb ukvarjal z dosti bolj čudnimi igračkami, če bi bil ministrski predsednik ali član parlamenta, pravnik ali celo velik mizelec, dvomim pa, da bi bile te igrače prav tako nedolžne kakor one, ki jih je zdaj izdeloval.

Torej si bil sinoči zunaj v svojem lepem novem plašču, čeprav je deževalo, je rekla Calebova hčerka. »Da, v svojem lepem novem plašču,« je odgovoril Caleb ter poškilil na obešalnik, na katerem je bilo oblačilo, ki smo ga že opisali, skrbno obešeno, da bi se posušilo.

Kako sem vesela, da si ga kupil, oče!«

»Pa še pri takem krojaču,« je rekel Caleb. »Krojač je mojster velikega slovesa. Plašč je kar predobro zame.«

Slepa deklica je za hip prenehala s delom ter se veselo zasmejala. »Predobro, oče? Kaj je le predobro zate?«

„I, kaj neki, ustrelili vas bomo ...“

Spomini slovenskega duhovnika po lanskem 8. septembru (Xl.)

Pred Metodom Mikužem

V sredo je Arharju nekoliko odleglo. Preselila sva se spet v veliko sobo, nazaj med svoje ljudi. Sit sem bil že onih, ki se niso pogovarjali drugega koto, kako so včasih dobro jedli in kako bodo spet jedli, če srečno prijadrajo domov. Za molitev niso bili preveč navdušeni; so bili Cerkljani in Meniševci v tem oziru mnogo boljše.

Minila je sredo, toda Kraigherja s »poročili« se ni bilo.

V četrtek čez dan tudi ni bilo nič posebnega. Približno ob pol sedmih zvečer pa se je pred kasarno ustavil avtomobil. Kmalu nato je zaškripal zapah. V sobo je stopil stražar in zavpil:

»Alo, vsi duhovniki naj gredo ven. Pa spremljajte se s seboj!«

»Takoj pridem,« sem rekel, pograbim »skrinice« in drugo robo in šel za stražarjem. »Zdaj pa bo,« sem si mislil in se poslovil od sojetnikov.

Pahnil so me v sobo, v kateri je bilo polno nahrbtnikov. Videti je bilo, da so tolovaji v bojni pripravljenosti. Sredi sobe je bila miza z nekaj stoli. Pri mizi je sedel tolovaj. Na levem rokavu je imel našto rdečo zvezdo in zlat križ pod njo.

Ugibal sem, kdo bi utegnil to biti. V obraz ga nisem mogel videti, ker je imel sklonjeno glavo. Mislim, da je bil »Ta človek je gotovo duhovnik, ker ima križ našit na rokavu. Toda kateri od obeh? Ali je Mikuž ali Lampret? Če je Lampret, ga ne bom pozdravil, ker ga ne poznam; Mikuža pa poznam, saj sva bila v semenišču skupaj. Toda ta, ki tu sedi, gotovo ni Mikuž, ker Mikuž je bolj eh. Ta, ki tu sedi, je pa videti debel. Ker torej ne vem, koga imam pred seboj, ne bom pozdravljala.«

Toda zmotil sem se. Ta rdeči duhovnik v resnici ni bil nihče drug kot sam Mikuž Metod, »verski referent« pri IOOF.

Za menoj so pripeljali v sobo še Tomazina, Sitarja, Ronka in dekana Bitnarja.

Na Mikuževi levici je sedel »blagajnik«. Imenujem ga tako zato, ker je imel polno aktovko denarja. Napisal je na list, koliko denarja je vrnil Ronku in Sitarju. Ker sta bila oproščena, sta dobila denar nazaj.

Ta blagajnik je sestavljal tudi kratko izjavo, ki sta jo oproščena podpisala. Bilo je na kratko napisano, da se v bodoče ne bosta vtičala v politiko.

Mikuž govori

Mikuž nam je povedal približno tole:

»Kako je danes žalostno po naši slovenski zemlji. Toliko nepotrebnih žrtev! Moliti morate za slovenski narod.«

Najhuje pa je to, da me duhovniki niso razumeli. Večina je nastopila proti OF. Samo enega duhovnika imam za sodelavca. Ta duhovnik je Lampret, saj ga poznate. So pa bili duhovniki, ki so organizirali Belo gardo in tako sodelovali z okupatorjem. Kako je to grdo! In sedaj morajo prejemati plačilo za svoje izdajalsko delo.

Vi ste se borili proti naši vojski, ki je edina zmožna narod osvoboditi. Ves čas smo se borili in se še borimo samo za osvoboditev slovenskega naroda. Vi pa ste bili proti nam, delali ste proti narodu, delali ste narodni škodljivci. Ja, vidite, tovariši, tako je bilo!

Nato se je Mikuž obrnil k Sitarju in mu rekel:

All že imate

Dokument o najstrašnejšem razdobju slovenske zgodovine
o delu komunistične Osvobodilne fronte proti slovenskemu narodu
250 strani velike oblike, 380 slik, dokazil in listin v fot. posnetkih.
Cena 40 lir.
Dobi se v vseh knjigarnah in v uredništvu »Slovenskega doma«.

»Ti in Ronko sta oproščena, ker zoper vaju nismo dobili nobenih slabih poročil. Sitar, ti si ga polomil, ko si bežal na Turjak. To je vse, kar si zagrešil. Pa zaenkrat naj bo! Ko pride domov, povzi dekano, naj bo nameten. Naj se pazi! Sicer ga bo kaj doletelo. Ronko, tebe bomo pa dali na kako faro.«

Ronko je predlegel: »Kaj pa, če bi ostal kar v Ribnici?«

»Lahko, če hočeš,« mu je odvrnil Mikuž.

»Kaj pa, če bi šel kar domov v Cerknico in tam ostal?«

»Tega ti ne svetujem.«

Ronko je še prosil, naj mu dajo dovoljenje za pot v Cerknico, da bo tam zbral potrebno prilagojeno in se preselil v Ribnico. Mikuž se stražarju naročil:

»Boš peljal tega tovariša na komando mesta, da dobi dovoljenje za pot v Cerknico.«

Preden pa smo se ločili, se je g. Ronko izkazal zelo velikodušnega. Dal mi je odejo, nogavice in nekaj perila. Drugo odejo in blazino pa je dal g. Tomazinu. Tako sem spet imel najpotrebnejše reči. Naročil sem, naj ko pride v Cerknico, pozdravi župnika in naj se oglasi pri Metki, ki naj mi v Ribnico pošlje kaj zimskega perila in obleke, če se bo dalo.

Poslovili smo se. G. Sitar je ostal v Ribnici, Ronko pa je odšel v Cerknico. Tam je bil, kakor sem slišal, pod hudo kontrolo. Če je zagledal tolovaja, je prebledel in mislil, da gre prav njega iskat. Zato je čimprej odšel iz Cerknice. Ni pa se naselil v Ribnico, ampak je na željo g. dekana odšel k Sv. Gregorju.

Še enkrat pred Kraigherjem

Ko sta Ronko in Sitar odšla, smo prišli mi na vrsto. Strupenomrzol pogled Vita Kraigherja in čudno vedenje Mikuža Metoda, mi je šlo močno na živce.

Prvi je bil na vrsti dekan Bitnar. Takrat nas je Kraigher vikal. O Bitnarju je dejal, da o njem še niso dobili poročil, ker je zvezo s Črnomljem zelo težko dobiti. Zato bo moral še malo počakati.

Potem ga je vprašal Mikuž:

»Ali je bila v Črnomlju, bela garda?«

»Je bila, a pri nas se ni ustanovila. Stražarji so prišli od drugod. Šele potem je pristopilo nekaj domačinov.«

»Ja, kaj pa sploh misliš o beli gardi?« Hočem reči, kako moralno gledaš na »belo gardo?«

Hotel je reči: »Ali imaš, belo gardo?« za nekaj dobrega ali za nekaj slabega?«

»Oprostite, v take stvari se nikoli nisem vmešaval.«

Potem ga je Mikuž pustil pri miru.

Tomazina je vprašal, če je kaj v sorodu s pokojnim Matejem Tomazinom, bivšim tajnikom JRŽ, in kako z moralnega stališča gleda na »belo gardo.«

»Zem mislim: »Sedaj sem pa jaz na vrsti.«

Toda Mikuž se še zmenil ni zame. Naredil se je, kakor da me ne vidi. Čudil sem se temu njegovemu vedenju. Prepričan sem bil, da je bil užaljen, ker ga pri vstopu v sobo nisem pozdravil, kakor sta to storila Ronko in Sitar.

Ko je bilo nekaj časa vse tiho, se je Kraigher obrnil k meni in mi z važnim in zapovedovalnim glasom dejal:

»O vas bomo pa dobili še poročila iz Cerknice, potem boste pa prišli pred sodišče. Sami ste izjavili, da vas je italijanski oficir povabil na razgovor zaradi ustanovitve Bele garde. Kakšna sramota! Duhovnik, pa ima zvezo z italijanskimi oficirji! In to izjavo ste sami podpisali. Gospodje, ki so jo brali, so se kar za glavo držali, tako so se zgražali nad vami. In zaradi vas je šlo potem tistih šest Cerkljancov v Belo gardo. Sedaj pa lahko greste, smo opravili!«

Po teh besedah, ki jih je izrekel s takim poudarkom, me je spreletel čuden mraz po telesu. Od pogleda tistih zelenih oči, iz katerih je govorilo vse prejšnje ljubezen, sem bil tako zmeden, da nisem mogel prav nič odgovoriti. Nekaj sem zajecjal, da nisem kriv, in utihnil. Gorje meni, če bi se moral zagovarjati pred tem človekom! Nič bi ne mogel spraviti iz sebe.

Preden smo pa odšli iz tiste mrtvaške sobe, sem si mislil, da bi bilo morda vseeno dobro, če bi se od Mikuža vsaj poslovil, če ga že pozdravil nisem. Zato sem stopil k njemu in mu dejal:

»Oprosti, tovariš doktor, da te nisem takoj pozdravil, ko sem vstopil v sobo. Res nisem vedel, da si ti. Ti nisem mogel takoj spoznati. Oprosti!«

Za odgovor je prezirljivo zarenčal. Odnehal pa nisem. Kadar je sila najhuja, takrat se človek oprime vsake bilke, samo da se reši. Čeprav se mi je upiralo in čutili se mi je zdelo, da bom samega sebe izdal, sem vseeno rekel Mikužu:

»Toda kljub temu se ti priporočam in tudi drugim ne pozabi!«

Na to ni nič odgovoril. In na pove-lje, naj hitro zgine, smo šli.

Najhujši greh

Ko sem se vrnil od tega čudnega zasliševanja, sem bil hud na vse »tovariše«, ki so tako zlobni ali neumni, da me tožijo zaradi tistih besed v iz-

javi, o katerih sem bil prepričan, da mi bodo v pomoč, ne pa v škodo.

Sojetniki so videli mojo jezo in me začeli spravevati, kaj je bilo vendar tako hudega. Odgovoril sem jim:

»Komunisti me hočejo za vsako ceno spraviti s sveta. Ti bedaki zdaj pravijo, da so se »gospodje« za glavo držali, ko so brali mojo izjavo. Po misli teh ljudi sem naredil najhujši zločin takrat, ko me je tenente Versari poklical na komando zaradi ustanovitve straže za Dolenjo vas. Pa kaj morem jaz za to, če me je poklical. To še ni zločin, če kdo koga pokliče! Sem mislil, da me bodo obsodili zaradi propagande. Vsa propaganda ni torej nič! Samo tisti oficir jim je trn v peti. Da bi pa sedaj zaradi njega prišel pred sodišče, ne, to se mi pa zdi preneumno! Toda trdno upam, da bom z božjo pomočjo tu jaz zmagovalček!«

Tako sem govoril, sam pri sebi pa naredil sklep, da bom molil, dokler ne bom uslišan in rešen, če Bog tako hoče.

Vse to se je zgodilo 14. oktobra zvečer. Napeto sem pričakoval, kaj bo s tistimi poročili (iz Cerknice). Kraigher je bil gotovo prepričan, da nisem navaden »belogardist«, ampak »belogardistični« vodja v Cerknici ali vsaj ožji sodelavec gospoda Turka. Zato je hotel stvar razčistiti in me postaviti pred rešeno sodišče. Toda to bi bila moja poguba. Saj se pred tako »objektivnim in pravičnim« sodiščem ne moreš zagovarjati. Kar hočejo, to s teboj naredijo.

Razmere so tolovaje prehiteli. Nemci so se jim bližali. Bil sem oproščeni in poslan v internacijo v Stično. Pa o tem pozneje.

Važen mejnik

v ribniškem peklu je 15. oktober.

Ze se je stemnilo, ko je v sobo stopil tolovaj. V rokah je držal seznam obsojenih. Dejal je:

»Vsi, ki jih bom poklical, naj vzamejo »spremo« in gredo z menoj!«

Hitro je klical posamezna imena. Stopili so v vrsto in čez pol minute so se že zapirala vrata za njimi. Med njimi so bili: akademik Jerab, trgovec Baraga iz Grahovega, Meden (Jager) iz Begunj, Arhar Alojzij in upravitelj Skubic iz Cerknice, Debevo Jože, Bonac Janez in drugi iz begunjske fare, katerih imen se ne spominjam. Bilo jih je okoli 20.

Drugi dan smo se za tiste, ki se niso vrnili, zanimali. Stražarji so vedeli povedati, da so jih odpeljali na »sodišče« v Kočevje.

Mogoče vas bo zanimalo, kako so »sodili« na ribniškem vojaškem sodišču v kasarni 15. oktobra 1943 ponoči.

Vrhunčev »sodišče« v Ribnici

Sodniki so bili: Komendant »brigade« (imel je na rokavu rdeč trikot z belo zvezdico), mogoče je bil to Pir-kovič (Čort); potem je bil član tega sodišča že večkrat omenjeni sodnik iz Novega mesta, nato še Marko Vrhunec iz Ljubljane in več prisodnikov, med njimi Arko iz Ribnice, ki je bil polit-delegat, pri oknu pa je stonel Mršek z Unca. To je tisti, ki nima prstov na eni roki.

Poklican je bil pred to »sodišče« nekdo z Bločje ali z Blok, mislim, da je bil Zakrajšek. Komendant »brigade« mu začne naštevati: ti si bil takrat tam in tam; ti si to in to naredil (mu našteje vse »zločine«); in ker si to naredil, si obdolžen veleizdaje. Imaš kaj pripomniti? —

»Nič.«

In sta bila zgovorjena.

Tako se deževalo sode tisto noč, tako smo izgubili najboljše fante in može.

Upravitelju Skubicu so kot najhujši zločin šteli to, ker je imel ožje stike s cerkniškimi občinskimi tajnikom Petrovičem. Ker se je zanj potegnil neznan tolovaj, najbrže kak učitelj ali njegov znanec, so njegov »proces« preložili, sicer bi ga bili že tisto noč peljali na morišče.

Naše vrste so se krčile. Drugi dan so klicali na sodbo nove ljudi. Veliko jih je bilo obsojenih na prisilno delo, kar je bilo takrat skoraj isto kot obsodba na smrt. Besedo pri tem sodišču je imel tudi že zgoraj omenjeni Vrhunec, sin glavnega ravnatelja Trboveljske premogokopne družbe iz Ljubljane.

Ta fant, star komaj dvajset let, je prišel v sobo, nas povabil bliže in začel:

»Vi vsi veste, kdo in kaj sem jaz. Zato dovolite, da vam nekaj povem. Tovariši, jaz sem sin najbogatejšega Ljubljancana, pa se borim za proletarijat in novi red. Vi vsi ste pa proletarci in reveži, pa se borite za buržuje. Zavedajte se, da živimo na prelopljenih časih. Pri tem zastopa OF napredno stran, njej nasproti pa se bori reakcija. Reakcija je zastopnica zla, napredna OF pa zastopnica dobrega. Zdaj je na vas, da se odločite in se pridružite ali dobremu ali zlu. OF dela za nekaj dobrega. Kaj pa je dobro? Dobro je tisto, kar našemu narodu v tistih časih, v katerih živi, najbolj koristi. Edino dobro pa je danes osvobodilna borba. Na čelu te borbe pa je samo OF in njena »narodno-osvobodilna« vojska. Vi ste to našo vojsko preganjali. Toda kljub temu smo mi danes močni. Mi napredujemo vsak dan. Ali ste že prebrali poročila? Kaj piše? Vidite, mi smo že daleč! Boštjan in St. Janž sta naša. Rakel smo zavzeli. Praga Trst—Ljubljana je uničena. Kmalu bo vse v naših rokah. — Potem pa še

tole: Vi ste izdajali naše ljudi in jih pošiljali v internacijo. Mi vse to vemo. Tudi to nam je znano, kdo jih je izdajal. Nihče nam ne bo ušel. Imam še danes zvezo z Italijanom, ki mi vse pove. V rokah imamo tozadevne zapiske. Osvobodilna fronta ve vse! — Sedaj moram iti, ker imam spodaj še delo.«

»Spodaj« je pomenilo sobo, v kateri so padale smrtno obsodbe.

»Vi pa moje besede premišlujte in pripravite vprašanja. Jutri spet pridem. Se bomo še kaj pomenili. Na svidenje!«

Drugi dan smo čakali nanj, a ga ni bilo. Ni nam prišel več »predavati«. Mu najbrže ni dalo, ker je že pri prvem nastopu videl in čutil, da imamo preveč mrzla ušesa za njegove besede. Namesto nas si je izbral one, ki so bili obsojeni na prisilno delo v delavski bataljon.

»Delavski« bataljon

Prvo delo, ki so ga morali ti reveži narediti, je bila ograja ob kasarni. In ta ograja je bila za koga? Za nje same! Bilo jih je okrog 40.

Vrhunec jih je sklical na dvorišče. Morali so stati in ga poslušati. Ker je precej na glas govoril, smo ga mogli slišati tudi mi iz I. nadstropja. Med drugim je dejal:

»Tovariši, vaši ljudje so spet začeli izdajati. Ti izdajalci so v Ljubljani in nosijo na rokah posebne znake ter stražijo na blokih. Poslušajte! Ko je prišel vlak internirancev v Ljubljano, se je zgodilo nekaj nezasiščenega: pregledali so vlak, svoje ljudi izpustili, druge pa zaprli v vlak in jih poslali naprej. Ali ni to žalostno? Še vedno je izdajstvo nad lastnimi brati. Ali je to lepo, tovariši?«

Med njegovim govorom je zaradi nezadostne hrane oslabljen padel na tla nekdo od poslušalcev. Kmalu za njim se je zgrudil še drugi. Oba so odnesli, govornik pa je onemogle poslušalce zapustil.

Nekaj podobnega kot Vrhunec na dvorišču je govoril v naši sobi sodnik iz Novega mesta. Ta je ob drugi priliki rekel:

»Jaz sem zato partizanski sodnik, ker upam, da me čaka tu kariera. Če zmagamo, jo dosežem, če pa ne, bo tudi konec mojega življenja. Z OF stojim ali padem!«

Ker je šlo za njegovo življenje, je jasno, da je z vsemi moči delal samo za OF, ker sicer se ne vzdrži. Ni torej delal zato, da bi koristil OF zaradi nje, ampak zato, da varuje sebe.

Temu sodniku in sploh vsakemu »višjemu« smo se stalno pritoževali zaradi slabe hrane. Vsak nam je obljubljal, da se bo zboljšala, samo malo naj še potrpi. A živeli smo še kar naprej ob neslani vodi, v kateri je plaval nekaj korenčkov in krompirjevih olupkov.

I, kaj neki, ustrelili te bomo...

Posebne vrste obisk je bil Mršek z Unca. Ko je prišel v našo sobo, so tisti, ki so ga poznali, takoj skočili okrog njega in ga spraševali:

»Ja, povej mi no, zakaj sem jaz tu? Zakaj so pa mene vzeli? Ali bomo šli kaj kmalu domov?«

Nekaterim je odgovoril, da jih bodo kmalu izpustili, »že v enem tednu boste Cerkljani doma, gotovo je bila pomota, da so vas vzeli. Sicer pa, kaj pa mislite, da bo z vami, kar vas je tu notri Cerkljanov in drugih? Jaz sem prepričan, da jih bo najmanj deset ustreljenih.«

V sobi pa nas je bilo kakih 40.

Financar Godnjavec, ki so ga po njegovem pripovedovanju odpeljali takrat, ko je bil napad na Rakel, in mu očitali, da je »spijon«, je vprašal Mrška, kaj bodo naredili z njim. In Mršek mu je odgovoril, kakor bi bila to najnavadnejša stvar na svetu:

»I, kaj neki! Ustrelili te bomo!«

Pa sta bila zgovorjena. Lahko si mislimo, kako je bilo takrat Godnjavcu pri sreči.

Ko je bil Arhar bolan, je stal na straži posebne vrste tolovaj. Ta nasilnejši je bil Primorec. Najprej so pod njegovim vodstvom pozno v noč prepevali tolovajske pesmi — mogoče za pomirjenje Arharjevih živcev in bolčev!

Ko so utihnili, je ta stražar hotel imeti glavno besedo. Norčeval se je iz

komandirja straže in strahoval ostale tolovaje in jetnike. Če je kdo potrkal na vrata, ker bi rad šel na stranišče, mislite, da jih je odprl? Kaj šel Na jetnikovo trkanje je najprej zakričal: »Naprej!« se zlobno nasmejal in pustil reveža čakati pred vrati, da je hočeš nočes moral porabiti »skiblo«...

Poleg komisarjev so nas obiskali še gostje posebne vrste. Komisarji so odhajali, ti novi gostje pa so ostajali pri nas in nam delali družbo. Tako so bili ljubeznivi, da smo se jih morali kar otepati in jih preganjati.

Ze v Kočevju so jih nekateri obirali. Jaz tam nisem dobil nobene, čeprav me je na več krajih sumljivo srbelo. Bal sem se že, da sem dobil srbečico. Toda biti so morale — uši. V Ribnici se je ta golazen namnožil, zato je bil tudi lov večji. V Stični sem se skopal in preoblekel. Mislim, da bom imel mir. Toda ta stvarca se je tako zaredila, da sem še proti koncu novembra imel sitnosti z njo.

Bolniki in njihova usoda

Največji siromaki so bili bolniki. Nekaj jih je odnesel v bolnišnico. A kmalu po našem prihodu se je rdeča bolnišnica preselila nekam na Kočevsko.

Omenil sem že, da za bolnega Arharja ni bilo mogoče dobiti zdravnika. Tudi drugi bolniki so bili prepuščeni sami sebi. Videli sem fante, ki so imeli grizo. Edino zdravilo, ki so jim ga tolovaji nudili, je bila nekaka črna kava.

Student Danijel Rot je bil preblazen in poleg tega je imel še veliko gnojno rano na nogi. Komaj se je vlekel po sobi. Drugi fant je imel na hrbtu za dlan veliko gnojno rano. Za take bolnike nismo mogli dobiti ničesar. Obvez je primanjkovalo. Dolgo časa so bili brez vsake oskrbe.

V zadnjih dneh ribniških ječ so na neprestano molidovanje dovolili medicinu Cimpermanu z Blok, da je smel hoditi po sobah in obiskovati bolnike. Toda doli so mu samo nekaj obvez, jo da in aspirina. S tem se ni dalo mnogo pomagati, a hvala Bogu, da je bilo vsaj nekaj!

Dne 22. oktobra zvečer pa smo izgubili še našega sanitarja, ki so ga zaradi »gotovosti« poslali na varnejši kraj.

Bilo je okrog 20. X. Sodnik je poklical sobnega starešino in mu pojasnil, da bodo mnogi spušteni na svobodo, če se bo prva skupina Ambrušanov, ki so bili za »mušter« domov poslani, dobro obnesla. To se pravi, če se bodo po desetih dneh javili domačim terencem, bo šla domov druga skupina, nato tretja in tako dalje. Če bodo pa ušli ali se v določenem roku ne bodo javili, ne bo spuščen nihče več. — Tako fih bo šlo lahko dosti domov, kalini pa bodo ostali tukaj.

Kalini so bili oni, ki imajo nad seboj »zločine«.

Tolovajem se je začelo muditi. Pričeli so z množnim zasliševanjem. Kar po 30 naenkrat so jih poklicali in pošiljali na »sodniško«. Podnevi niso več zasliševali v kasarni; bali so se bombardiranja. Kmalu za tem zasliševanjem se je začelo ubijanje v množicah.

Okoli 20. oktobra smo dobili nazaj legitimacije, brivski pribor; nazaj »o priromale tudi slabše ure. »Sodnike sam je rekel takole:

»Dobili boste svoje stvari nazaj, pa obrijte se, da boste spet ljudem podobni.«

Biti smo morali celo zanje pravcati divji može!

Obrili smo se in počesali, da bi spet bili za med ljudi...

Črna borza je imela tudi v zaporu svoje pristaše. Stražarji so prodajali tablico italijanskega vojaškega prepečena sicer po 25 lir, toda lakota je bila nepremagljiva. Za denar, ki so ga jetniki prikrili, so kupovali te reči. So vsaj za nekaj časa pozabili na lakoto.

Jaz sem bil povsem odvisen od dobrote drugih. Telič in Baraga sta mi večkrat odstopila kak kosček. To sta bila naša trgovca. Ko sta se vrnila s svojih trgovskih potov, sta začela izsrajati in iz vseh žepov vleči prepečene. Lačni sotrpini so seveda takoj planili okrog njiju in mahoma je bila zaloga prazna.

(Dalje.)

Naročnikom in bralcem Slovenca in Slovenskega doma

Komisar za cene pri Šefu Pokrajinske uprave v Ljubljani je z odločbo KC št. 647/1 z dne 3. novembra 1944 odobril nove cene za ljubljanske dnevnike in tednike z veljavnostjo od 15. novembra dalje. Od tega dne bo znašala mesečna naročnina za »Slovenca« 32 lir, v nadrobni prodaji pa bo veljala posamezna številka 2 liri. Za »Slovenski dom« bo znašala mesečna naročnina 8 lir, cena v nadrobni prodaji pa bo 2 liri za izvod.

Cenjene naročnike prosimo, da pri poravnanju naročnine v decembru doplačajo tudi razliko v naročnini za drugo polovico novembra 3,50 lire za »Slovenca«, 1 liro za »Slovenski dom«.

Nova cena za nadrobno prodajo (2 liri za izvod) bo stopila za »Slovenca« v veljavo s številko, ki bo nosila datum 16. novembra, za »Slovenski dom« pa s številko z datumom 18. nov.

Uprava »Slovenca« in »Slovenskega doma«

Umetnost na cesti

Gospod Panurge iz Pantagruela, ki se je na svojem potovanju po Evropi pred nekaj tedni mudil tudi dan ali dva dni v Ljubljani, je po vrnitvi v domovino objavil v vodilnem pantagruelskem časopisu »Bacbus« nekaj vtisov s svojega potovanja ter med drugim posvetil nekaj podlistkov tudi našemu mestu. V roke nam je prišla samo tista številka »Bacbusa«, ki v njej gospod Panurge govori o naši moderni umetnosti.

Po prvem odstavku, v katerem pisec poudarja zlasti, kako ga je ganila priljubljenost ljubljancev, ki so po vsej sili hoteli govoriti z njim v pantagruelskimi, čeprav je prav nič ne razumeje, pride na naše moderno slikarstvo, in ta odstavek v izbranih odlomkih ponatiskujemo:

...Prijetno pa me je iznenadila ljubezen ljubljancev do umetnosti. Umetnostne galerije, ki jo Ljubljana menda ima, nisem mogel obiskati, ker so mi povedali, da je trenutno na varnem, v zakonišču, toda o stanju sodobne slovenske umetnosti, zlasti slikarstva, sem se pa lahko poučil na drugem kraju.

V Ljubljani je namreč skoraj vsaka izložba, pa naj bo čevljarjeva, krojačeva ali knjigarniška, galerija v malem, v vsaj dvema ali tremi razstavljemimi slikami. O, srečno mesto! To se pravi živeti z umetnostjo, ki spremlja človeka ob vsakem koraku, ne pa kot pri nas, v Pantagrueli, kjer mora vsakdo dobiti poprej od strokovnjakov dovoljenje in potrdilo, da je slika vredna razstave!

Ne samo ljubljanci, tudi mi tuji moramo biti zlasti danes hvaležni ljubljanskim trgovcem, ki tako mecenško in brez pomiselnosti odpirajo svoje izložbe slikarski Muži. (Muza — pride od slovenskega glagola »muzati se« — torej devica, ki se muza; analogno kot mrdati — mrdati Op. pis.) Tako sem se kljub zaprti galeriji lahko spodobno in vredno seznanil z živim, sodobnim slikarskim prizadevanjem ljubljanskih umetnikov...

...Po monumentalnosti razstave sodet, je danes vodilni ljubljanski slikar neki R., ki je razstavil svoja olja in risbe v neki izložbi trgovine K. na Starem trgu (v tej izložbi se sicer bohotijo le srajce in podobna roba, ki na se je za zdaj umaknila umetnosti). Slikar je predvsem kopist, ima pa to dobro lastnost, da izmed najsilabesne izbire najsilabše, da je slep za barve in da ne zna anatomije. Toda to je najbrže le dokaz njegovega skrajnega modernizma, ki stare vzore čim bolj svojstveno preobliči.

Zlasti mu leže osladno sentimentalni motivi, kot: žena s svečnikom, španjola z vrčem, dojenčki, mesečina, razburkano morje... Pravili so eni, da je R-u enakovreden neki drugi slikar, ki je malo poprej razstavil v Gradiškovi svoji viziji: baje je tak mojster, da zna iz cigaretnega dima pričarati meglen, pa silno živ ženski akt, ki sedi celo na muzi.

Umetnostno silno važna slika je bila razstavljena v neki izložbi blizu škofije; predstavljala je ženske v cerkvi, s slovenskimi pečami na glavah, kar jasno pričča, da je istoimenska Leiblova slika le retna, malo predrugačena (pokrivala) kopija ljubljanske umetnine. (O tem bom o priliki napisal daljšo razpravo — naj svet zve resnico!)

Risba, razstavljena v izložbi trgovine »čevlji na Starem trgu, mi je dokazala, da so že v srednjeveški Ljubljani poznali in nosili cilindre, dočim jih je ostala Evropa dobila šele v prejšnjem stoletju iz Amerike. Za to risbo in njen enakovredni pendant, razstavljen v isti izložbi, se zdaj potegujejo vsi večji evropski muzeji (eno so prignali že do 100 lri), kajti kulturno-zgodovinsko sta zelo pomembni; čudim se le, da edino ljubljanski Mestni muzej še ni pokazal zanimanja zanj, čeprav bi spadali najprej vanj.

Le mimogrede naj omenim še številne krajine po raznih izložbah, polne tirolske

idilike, Bledov in Martuljkov, sanjavih steza, jezer in žalobnih cipres, kar občinstvo z veliko hvaležnostjo in razumevanjem sprejema ter s tem dokazuje svoj prefinjeni čut za umetnost. (Galerija takih podob pa plasti trgovina Š. na Kongresnem trgu.)

Iz povedanega je torej videti, da je to »slikarstvo odseev izrazito zaktone, zapuščene kulturne province...« itd.

Tako tujec, gospod Panurge iz Pantagruela!

Hvala Bogu, navedenih besed ni gospod Panurge nikoli zapisal, zapisali smo jih mi v večno sramoto ljubljanske javnosti!

Ta naša Ljubljana, ki je pred leti s takim svetim ogorčenjem sprejela plastiko na Muzejskem trgu, lahko iz dneva v dan mirno prenaša večno razstavo plaže po svojih izložbah. Še več: so ljudje, ki jo celo občudujejo in jo — obočajo v svoje salone. To je res »umetnost z ulice«, ki ne pozna sramu in javno razkazuje svoje beraštvo. Če kdaj, bi nas moralo biti prav danes sram take šare, saj si tujec prav lahko misli o naši umetnosti kaj podobnega kot naš izmišljeni g. Panurge. Bilo je že pisano o tem, toda naši trgovci se še niso zavedeli, kakšno smešno reklamo delajo svojim srajcem in čevljem s tako okrašenimi izložbami. Če zakotni mazači ne čutijo nobene odgovornosti do javno-

sti, ko nam strežejo s svojimi »umetninami«, smemo zahtevati vsaj od trgovcev toliko usmiljenja, da nas ne trapijo s podobnimi razstavami. Nikar se ne izgovarjajte, češ saj smo celo v pasaži videli podobne stvari (kajne »Cankarjevo bajto« in cerkev s poševnim zvonom mislite, saj vem...) — toda ta izgovor ne velja; je samo dokaz, da celo poklicni trgovec (in samo trgovec!) ne loči zlata od blata. Kdaj bomo spoznali, da je dober čevljar lepši od slabe slike — in to ne samo danes. Torej:

Lastnikom izložb:
Prenehajte se že smešiti s takimi razstavami, saj trpi pri tem samo ugled vašega podjetja! Ne mislite, da pri tem opravljate še kako kulturno poslanstvo — obratno: obraz našega mesta barbarizirate in nam dajete zelo slabo spričevalo pred tujci.

Slikarjem — skazam:
Prepustite elikacije drugim in vsaj v današnjih časih nikar ne tratite barv, ko jih še poklicnim mojstrom primanjkuje. Če pa vas je že obsedel zli duh, da morate za vsako ceno uničevati platno in barve, opravite to naskrivaj in za zagnjenimi okni, zlasti pa tegla nikomur ne pokažite. Če pa vas egi k temu gmotna stiska, vedite, da si tudi drugače, častneje in koristneje lahko prislužite denar, ne pa na brezvestni račun nepoučene pu-

Iz zakladov naše besede:

A. M. Slomšek govori

Pri sefvi mora sonce sijati, da se da lepo orati; tudi pri nauku bodi vesel — dobre volje, kar je prav... Naj tudi setev pohleven doček namoči, se bo hitro ozelenila. Rodovitne dež na razložen nauk so solze iz ginjenega srca.

Ne govori o drugih slabega, tudi ne sam o sebi dobrega. Druge opravljaj, boli, sam sebe hvaliti, smrdi. Če dobrega v tovarišiji pravi ne veš, pa molči; tudi beseda človeka ubije.

Ako ti kaj zamrzi, tiho deset odšte, prej ko kaj rečeš. Tako se jeza oladi in sovraštvo ugasne.

V naših deželah so dvojni vojsčaki: prvih vojvoda je Bog, drugih sam peklenik... in kdo bi verjel, da se mladeničev najde, ki se raje k drugemu od prvega podaja, ker te strašne službe prav ne poznajo.

Kadar tebi k naboru nakažejo, ne odmikaj se k drvarjem, da ne zaides od njih k tobakarjem.

Brez božje volje ne boš soldat, če je pa božja volja, naj tudi tvoja bo. — Kaj bo storil Bog s takim, ki si prste seka, zobe izbija, da bi za soldaščino ne bil? Strašen greh je to, ki ga tudi deželna gospodinja ostro kaznuje.

Si za vojsčaka dežele spoznan, ne bodi žalosten, ampak vesel, da je Bog tebe brez vsake graje ustvaril. Zdravi udje so božji dar. Ali nisi ti boljji kakor odvračene smeti? Prizeji voljno in srčno na vojno bandero; tvoja služba bo imenitna in srečna, ako boš priden in zvest. Nikdar ne pozabi svoje pri-sege, dokler svojih let ne dostižiš. Kdor uhaja, sveto prisego prelomi, Boga zataji, svojo dušo peku zastavi. Uhajalec ne sme na svetlo in je kakor volk v domači deželi... Se izgovarjati, da nisi hotel pri-seči, ali ne praviš prstov dvigniti, nič ne pomaga. Saj ne moreš Bogu goljufati, njemu se ne zlagati.

Bogaboječna mati je dala svojemu sinu, ki je na vojsko šel, posebne tri

nauke: »Boj se Boga!« je dejala, »in njemu zvesto služiti, ako ne moreš očitno, pa na tihem. Soldat brez vere in pa ptica brez neruti...« Bodi pokoren! svojim poglavarjem; pokorščina in zvestoba sta prva stebra vsake armade. Izdajalec, ki svoje tovariše preda, je škarijotov brat. Naj ga ravno so-vražnik podkupi, ga vendar zavrne. On pokoja na svetu ne najde; vrv ga čaka tukaj, pekel pa tam. Puntarji in izdajalci žalostno umrjejo. — Bodi na vojski lev, doma pa jagnje, srčen, pa tudi usmiljen. Ne boj se krogel, ki okrog tebe žvižgajo; za materino deželo umreti je srečna smrt, ako si v milosti božji... Krogla te ne bo zadela, ako božja volja ni; v božjih rokah si. Padli bodo na tvoji desnici, umirali na desnici in ti boš prišel zdrav nazaj. Bog te obvaruje! — To je bilo modre matere lepo slovo.

Druga vojska v naših deželah je tobakarska, njen vojvoda, da nas Bog varuj! je h... Koliko strahu, sovraštva in morij ta stan naredi, lahko slišite in vidite. Tobakar svoje premoženje na hrbtni nosi, mu to vzamejo, mora krasti, ako ne more, pa ropa. Za kakim grmom obleži ali pa na gavgah ohviši: kako bi srečen bil?... Kdor hudemu v službo pride, mu težko uide...

Človeka lahko po hoji, hiše po strehi, ljudi in kraje po šegah spoznaš. — Prideš v mesto in najdeš, da po trgu trava raste ali pa gnojnica teče, ne išči dela; tam so prteni gospodje doma, katerim se močnik po gumbih oheča. — Srečaš veliko bledih, tankih deklic po mestu, boš našel vsako nedeljo dosti raja, malo pa prida. Kjer stari delajo, mladi pa tobak kadijo, tam pogosto boben ropoče. Ne sodi po visokih turnih pobožnih ljudi, ne po vrli noši imenitne gospode, kakor ne po novem kazoren dobrega vina; tako se slabo hogo prodaja. Poskusi, preden verjameš!

(Blaže in Nežica 1842.)

blike, ki vaše »slike« morda celo kupuje, v dobri veri, da so res umetnine.

Občinstvo:

Nikar ne trpite, da bi vas še goljufali s podobnimi razstavami; ne kupujte slik od nepoklicnih slikarjev. Raje obiskujte prave umetnostne razstave, kjer se boste duhovno oplemenitili in spoznali razliko med umetnostjo in plažo. Če se pri nakupu slik ne morete sami odločiti, vprašajte za nasvet poznavalce.

Poklicanin:

Že zdavnaj nam obljubljate uredbo, ki bo prepovedovala samovoljno razstavljanje po izložbah, pa je doslej še vedno ni. Lepo prosimo, pohitite z njo, da ne bo poprej ugasnila v Ljubljani še zadnja iskrica spodobnosti za presojanje umetniških del.

Načelnio:

Vsako sliko, ki naj se razstavi v javni izložbi in je ni ustvaril poklicni umetnik, naj poprej odobri posebna komisija. Vsako samovoljno razstavljanje pa naj se kaznuje z zaplenitvijo in uničenjem razstavljenih slik. Isto naj velja tudi za vse ponarejke, kajti ne morete si misliti, koliko lažnih Jakopičev in Groharjev se proda za drag denar!

Če smo povsod dosledni, bodimo še tukaj!

P R I P O M B E

POPRAVEK

V zvezi s sestavkom »Kulturni molk« v predzadnji številki »Slovenskega doma« smo prejeli nepodpisan dopis, ki se končava takole:

»Če preberete zanimive strani C. Thomasove knjige o Heroizmu, boste brali tam Salomonov izrek: »Čas je za govorjenje, toda so tudi časi, ko se molči!«

Ne glede na to, da je gornji stavek že slovnično nemogoč; dalje, da sedaj niso časi za molčanje in kljub temu da je pravilen naslov citirane knjige: »Heroji, heroizem in češčenje herojev« (če bi anonimni pisec morda želel original: »On heroes, hero-worship and the heroic in history«) torej ne glede na vse te nepa-ke, ga le vljudo prosimo, naj obrne še nekaj listov od citiranega mesta, pa bo bral o ljudeh »tiho mislečih, tiho delajočih, ki pa so le v svojim delom postali vojaki iste vojske, postavljene pod vodstvom neba, da se borijo proti istemu sovražniku, proti oblasti teme in krivice«.

Mislimo, da nam pisec poslanstvih vrstic ne bo zameril, če mu damo tudi nekaj naukov: Omenjeno knjigo je namreč napisal Carlyle. Thomas pa mu je bilo samo bržkone pri rojstvu dano ime...

BIBLIOFILSTVO PO PODEBEVŠKOVO.

Anton Podbevšek je svojo zadnjo bombo, »Slovensko liriko«, napovedal v 320 numeriranih bibliofilskih izvodih, torej samo za najbolj izbrane ljubitelje lepe knjige. Samo ti zaslužijo, da jim pride za drago ceno v roke delo, o katerem pravi Podbevšek sam, da »malo knjig

Sveta Marica

Sveta »Marica« je svetnica, ki je mi ne poznamo ali bolje, je ne poznamo več, ker takrat, ko smo se Slovenci naseljevali po Furlanski ravnini tja do Timentu, smo častili neko »sveto Marico« z naglasom na -i-. Ob tej reki stoji namreč še danes vas Santa Marizza (— Sveta Marica).

Brez dvoma, da imamo v tej Marici slovensko ime, ker naselbina Santa Marizza je prav na sredi tistih naselbin, ki so še do danes ohranile imena slovenskega lica ob tej reki.

Od Svete Marice prideš, če greš proti reki, v Belgrad (Belgrad), če pa ob reki navzgor, najprej v Gradiškuto (Gradišca), potem v Glavnik (Glanico), v Kamin (Camino), v Gorico (Goriz) in še kam drugam. Jasno je, da spada Sveta Marica (Santa Marizza) v to skupino slovenskih imen in da je torej slovensko ime za Marjoto!

Naglas na predzadnjem zlogu je lahko tudi vpliv italijanskega okolisa, ni pa to nujno, kakor nam kaže bolgarska Marica. Ljudje iz tega kraja, ki se danes imajo za Furlane, nosijo priimek Marizza (v Fari, Gradiški, Gorici), le malo-kateri si piše Marica. Italijanski filologi so ta priimek razlagali z bolgarsko Marico in Marizze kot Bolgare, uskoke pred Turki. Ker niso mogli zatajiti naselbine Santa Marizza, jim je ta pač »bolgarska« vas ob Timentu, češ bolgarski begunci, ki so jo ustanovili, so bili z reke Marice in so se zato najraje naselili ob reki — Timentu. V resnici pa je vas Santa Marizza ena najstarejših slovenskih naselbin, nam dragoceno krajno ime, ki nam odkriva doslej neznan obliko Marijinega imena pri Slovencih, ker sveta Marica (ali mogoče Marica) ne more biti nobena druga nego Marija, mati Jezusova. Marica nam je sicer znana manjševalna oblika za ime Marija, nikjer pa na vsem ostalem slovenskem ozemlju se Mati božja ne imenuje tako. Danes bi nam kaj takega pomenilo prej žalitev Marije kakor izraz ljubezni, ker je Marica postala otroško ime. In vendar je morala tudi pri nas obstajati taka laskajoča oblika Marijinega imena v dobi pokristjanjevanja, ki je pozneje izginila, dočim je Sveta Marica ob Timentu ostala živa zaradi svoje izoliranosti.

Mogoče, da je v tej obliki še sled slovenskega poganstva duha, ki je svoje stare bogove večkrat tako imenoval. Za take hipokristike med imeni slovenskih bogov se zavzema Aleksander Brückner (»Mitologia slavica«), ki razlaga n. pr. Svaržica ne kot sina Svarogovega, ampak kot manjševalno obliko imena Svarog, kar pa je še odprto vprašanje. So pa tudi drugi nazivi, ki govorijo za to, kakor slovenski Bogec, Litvinski Dievajte, Slovenska tradicija pozna neko Mokoško, ki je deminutiv imena Mokoš. Mokoš je edina boginja, ki jo omenja Nestorjeva kronika. Slovenec jo je zaupno klical Mokoška. Tudi v slov. vzliku za-čudenja (na Gorenjskem) Marija še vedno: Joj, Marička! To sem čul iz ust mo-ža, ki je s tem hotel vse prej kakor žaliti Marijo. Poganski Slovan se je obracal do svojih bogov z otroško vdanostjo in jih nežno ogovarjal, dajal jim taka imena kakor otrok očku in mami. Od tod torej, iz te prisrčne religioznosti, so Slovenci ob Timentu imenovali svojo nebeško mater — Sveta Marica. A. M.

izide pri nas, kjer bi bila vsaka beseda tako pretehtana, kakor je tu.

Od teh 320 numeriranih bibliofilskih izvodov jih je dozdaj prišlo na trg — nekaj čez 700!

Bibliofil bo pri nas kmalu pomenilo isto kakor lahkovernež, bibliofilska izdaja pa toliko kakor sleparija...

Pusti so zimski večeri, če nima človek knjige, s katero bi si krajšal dolgčas

Slovenčeva knjižnica s svojimi izbranimi knjigami vam za nizko ceno ponuja pošteno razvedrilo. Do zdaj sta v četrtem letniku izšli že dve knjigi:

Ksaver Meško: »NA POLJANI«

in

Theodor Chojnski: »POSLEDNJI RIMLJANI«

Zadnja knjiga ima dva dela. Drugi del bo izšel še ta mesec. Večeri ob lepi knjigi so najkrajši in najbogatejši. Ne pozabite na to in naročite se na »Slovenčev knjižnic«!

MARIJ BORSKI:

Dva izmed mnogih

Ko da bi zavel povsem drugačen zrak krog nas, ko je zavozil vlak izmed drobnih, kakor iz lepenke postavljenih hiš med dreve in travnike. Stonal sem ob oknu in sonce, ki mu v mestu megla ni pustila, da bi nas ogrelo, je toplo sijalo na roko in časopis.

Tako novo je v človeku, ko se izmota iz meglenih obsevov. Skusa se znebiti še zadnjih mestnih spominov. Toda predlog je bil tam zaprt, da bi mogel zginiti izpred oči še stari odsev: odsev kamnitih cest in oken, samih oken krog njega.

Zaprli sem oči in se skušal prepričati, da vozi vlak v nasprotno smer. In res se mi posreči. Prepričan sem, da gledam v smer vožnje in kakor otrok se nasmehnem, ko odprem oči in vidim, da se v resnici oddaljujem od mesta.

Sedaj me ni! Ne mislim nič. Saj prav za prav tudi ne vem, kam sploh hočem. Vem samo to, da nekje nočem biti. Kamor koli... Bog ve, ali sem se prepričal komaj eno postajo ali že več? Pa saj me to ne sme zanimati. Samo da je zelenje krog mene, drevesa, grmičevje, močvirje. Vse je tako novo. Stopil bi z vlaka in šel po gozdni poti med smrekami in pri tem brecl drobne oglate kamenčke. Tam ob strani bi se nekje začela ograja, pokrita z mahom in po njej bi tolkel z drobno olupljeno palico.

Kakor sem si ustvaril podobo, takšna je bila pred menoj! Kakor da bi nekdo že hodil tod mimo. Za majhnim železniškim poslopjem se izgubila cesta. Vse je prazno, žalostno, čeprav je nedelja. Počasni izginja za smrekami in v domišljiji si slikam, kako se vije in kako je vsa tiha. Tam bi človek sedel na obcestni kamen in se zamislil. Ali bi se pa umaknil s poti naravnost v gozd in kje pri potoku prebil dan do večera. Prste bi pomakal v mrzlo studenčnico in gledal skozi veje na potujoče oblake.

Sam ne vem, kako sem se znašel na cesti. Vlak je odprljal in — glej, čudno! Prav nič se nisem vprašal kakor doslej še vedno ob takih trenutkih, kam vodi pot ljudji, ki so ostali v vozovih. Načelnik postaje se je umaknil. Nekdo v daljavi je vlek s palico po plotu. Razen dekleta v mestni obleki in s knjigo v roki ni bilo nikogar na cesti. Prav tako čudno kakor jaz je gledala krog sebe, potem pa kakor da ji je pot vsakodnevna znanja, stopila po robu poti. Ah! Kaj bi sedaj človek z ljudmi?!

Zakaj sem prav za prav izstopil in kakšna je sploh tu postaja? Hotel sem se že vrniti do ovinka, pa sem se ustavil. Kaj ti mar, kje si! Saj nisi prišel zato sem, da boš zvečer v gostem kavarniškem ozračju pripovedoval, kod si hodil. — Le-

po je! — Stekel sem po poti, in ko ni bilo žive duše več nikjer, sem pričel objemati drevesa, tolti po vejah, da so listi padali v sunkovitih valovih na mokra tla.

Človek diha, kakor bi pil. Toda jesenska pijača te počasi omamlja. Čudno, žalostno postane vse naokrog. Sprva se človek upira napadajoči bolezn, ki prihaja vanj s tem težkim ozračjem. Potem pa ne misli več. Vpija barve in vonje in drug človek nastaja v njem. Legel bi vznak in se ne bi nikoli več vrnil po poti, še v mislih ne.

Bog ve, kje sem. Nasmehnem se, pogledam, kakor bi me bilo sram, če me je kdo videl, in zatulim v gozd. Tako, mislim, vpijejo divjaki in ranjena živali po pragozdovih. Prsi mi ranjena, roke vtaknem v žep in se hočem raztegniti. Kar strese me, ko zaslišim, kako mi v žepu zasumi časopis.

Fej! Umazane, lažne črke! Smrad po tiskarskem črnilu se jih še drži... Ne končam misli, ampak že tržem list na drobne koščke in jih vržem med veje. Preskočim jarek, pa se vrnem in zberem etrgane kose. Ne bi hotel, da bi koga, ki bi zašel sem, spomnil tako, kakor so mene, da je nekje še drug svet. Zmečkam jih v kepo in jo pokrijem s šopi trave. Kakor bi ne vem kaj storil, se pod kožo tiho zasmejem.

Soncel! Zaženem se v travo in zaprem oči. Vse je tiho, potem prične nekaj ple-sati krog obraza. Bzz... Pihnem mimo nosa, a ne odprem oči. Tako lepe barve plavajo v kolobarju pred menoj. Sonce sije prav v obraz. Sedaj premišlujem: čudno; kakor bi se mi oči sprva segrele

in potem shladile, ali pa da bi sonce kdaj pa kdaj izginilo... Počasi dvignem veke. Ah! Veliki rjavkastozeleni praprotni listi se zibljejo v vetru in mi tu pa tam pretrgajo krog oči plešoče sončne žarke. Sicer pa je tiho in zdi se mi, da elišim, kako se napenja in udarja platnena srajca.

Groz! Nekje se nekaj enakomerno oglašal. To ne more biti muzika sveta krog mene, to ne more biti resnično, naravno, nekaj iz sveta, h kateremu bi rad vsaj za trenutek pripadal.

Enakomerno tolče in ubija misli, sredi katerih plavam. Prejaka misli, na katerih trdno stojimo in preko katerih moramo iti.

Ura!

Ura je v žepu. Jezno jo izvlečem, dvignem roko, zamahnem... Ne gre! Stari človek se oglašal... Srebrna je! — Kaj mi to mar sedaj? — Dragocena. — Slabi človek se prebujal...

Slabi človek je zmagal. Vtakne uro nazaj v žep in čeprav jo je gledal, zdaj ne ve, koliko kaže... Ne samo da sem se docela prebudil, sedaj pričena človek, ki sem se ga prej znebil, celo zmagovati. Sedaj celo pogledam na uro — konec! V hipu se misli blazno zavrtijo: vlak, listek, vozni red, papirji...

Brž pokonci in nazaj! Toda kam? Kar po prekopih in komažih shojenih stezicah. Toliko da si nisem na robidovju strgal obleke, ko sem se zavijtel z veje preko jarka. Kakor žival grulim in kričim od veselja, ko srečno priplavam po zraku na mehka tla.

Strela!

Zdi se mi, da sem zardel po vsem telesu. Toliko da nisem priletel v naročje dekletu s postaje. Prsti se mi plazijo mimo ust in potem se v strašni zadregi pogladim po bradi.

Nekam čudno me gleda. V roki drž knjigo — zaprt! Skoraj jezo zamrmram ne vem, kako bi sicer skril zadrego.

Kakor da je nič ne zanima. Trapa! »Oprostite! Mislim, da sem sam...« Mogoče si še misli, da sem nalašč tako priletel do nje. Mogoče... pa jasno! Najbrž misli, da mi je sedaj celo kaj do tega, če se z njo pogovarjam.

»Ali bi mi lahko povedali, kje je tod postaja?«

Kakor da ne razume. Ali pa da premišljuje nekaj drugega, kar je sicer v zvezi z menoj, pa... Čudno! V hipu me prime strašna trma. Hočem se pogovarjati, prav zato, ker molči.

»Mislite, da pridem še pravi čas na vlak?«

Kakor da bi nekaj sovražnega skočilo v njene lepe oči. Napeta usta zatrepetajo, pa se znova umirijo. Potem mi čudno zadoni na uho.

»Mislim... da!«

Šele ko je utihnil njen mirni glas, sem se zavedel, da sem se trenutke prej bal, čig mi ne bo z govorico razbila še zad-njega ostanka tistega človeka, ki sem ga v tem popoldnevu po dolgem času pri-klical vase.

Hm! Nazadnje si bo mislila, da sem tak mestni ptiček...

»Hvala lepa, gospodična! Obrni! sem se in pri tem pomislil, kakšen neki mo-

NE CESAR

NE KRALJ

BRUNO BREHM

DOSEDANJA VSEBINA:

31. novembra 1914 umre na Dunaju cesar Franc Jožef. Na dvoru zavlada velika zaskrbljenost, kaj bo zdaj. A že se začne tudi diplomatske spletke.

Že drugi dan po cesarjevi smrti se je nemudoma pripeljal na Dunaj ogrski ministrski predsednik grof Tisza, najpovplivnejši mož, kar jih je tedaj imela Madžarska. Mlademu vladarju Karlu je sicer dejal, da je prišel iz Budimpešte zato, da bi mu v tej težki uri pomagal z nasvetom in dejanjem, v resnici pa je imel svoje načrte. Kot najvažnejši in prvi korak, ki ga mora mladi vladar storiti, je po Tiszovem mnenju ta, da se da kronati za ogrskega kralja. Karlo se po dolgem obhajevanju svedelje in vda in obljubi, da se bo, čimprej, ko bo to mogoče, dal kronati za kralja Ogrske, Hrvaške, Slavonije in Dalmacije, sluti pa že tedaj, da je zagrešil nepopravljivo napako.

Ko zve za to vladarjevo obljubo avstrijski ministrski predsednik Kurbel, se zelo razburi. Češ cesar vendar ne more prisočiti kralja na dve ustavi, ki sta si v mnogem tako nasprotni.

Že pa začne spletakariti tudi princ Sikst, Karlov svak, ki je bil tedaj belgijski toptičarski poročnik. Orlasi se pri francoskem glavnem tajniku zunanjeja ministrstva Cambonu ter mu pove, da se je prišel pogoditi v službo francoske vojske, ker da od trenutka, ko je njegov svak Karel prevzel vladno, Avstrija ni več Franciji sovražna država. V Avstriji pa da bodo zdaj tudi izmenjali ljudi, ki so prevozi nemško usmerjeni.

Ker glavni tajnik republike ni rad govoril o Bourboncih, se je temu brž izmaknil: »Razumem, razumem. Vaša sestra res ni v prijetnem položaju. Tudi to je res, da vaš svak ni kriv vojne. Vaš svak je zdaj za nas še nepopoln list. Vsaj za Francijo, Italijani mislijo o tem drugače. Italijani niso pozabili, da je vaš svak meseca maja pri svoji ofenzivi iz južne Tirolske zelo netil navdušenje za vojno proti Italiji.«

»In vendar imajo v Avstriji moje sestro Zito za Italijanko in ne za Francozino. Krivdo, da so morali ustaviti ofenzivo, niso pripisovali Brusilovu, marveč njej.«

»Avstrijsko mnenje je močno pod vplivom Nemčije,« je dejal Cambon. »To se bo zdaj, ko je nastopil vlado moj svak, brž spremenilo,« je odvrnil Sikst. »Poskrbeli bodo, da tisk zavzame drugo smer.«

»Vaš svak se bo moral predvsem obrniti proč od cesarja Viljema, zakaj zveza z njim je precej pereča stvar. V Parizu gledajo danes na Avstrijo kot na nemško vazalno državo, ki nima nobene lastne volje.«

»Moj svak si ne obeta dosti od zveze z Nemčijo. Nikoli ne bo prebolel, da so ga po Brusilovi ofenzivi postavili pod nadzorstvo nekakega pruskega generala. Takšnega ravnanja z njim ni pozabili.«

»Njega torej ni omamilo nemško peneče se vino?« se je posmehoval Cambon.

»Nikakor ne. Misel, ki sta mi jo vedno poudarjala moja mati in moja sestra, da bi bilo »treba« s Francijo skleniti ločen mir, se je v onem času v mojem očetu res zelo zakoreninila. Sicer pa tudi za Francijo to ne bi bil prvi ločen mir, ki je kdaj sklenila. Princ se je vzravnil in začel, podobno kakor učenec, ki je za in za leta nekoliko premoder, predavati staremu gospodu, kako je francoska republika sklenila že večkrat ločen mir. »In tako gremo lahko naprej do mirovnih pogajanj v Rastattu, na katerih je Nemčija morala priznati Ren kot naravno mejo Francije.«

Cambon je ploskal z rokama: »Prav imate! To je bil odlični mirovni sklep! Rumunkasti princ obraz je ob tej pohvali kar nekaj poredil. Pri razkroševanju Nemčije je bil princ naravnost radodaren: Francoske zahteve so po mojem mnenju mnogo prešle, mi ne smemo zahtevati nazaj samo Alzacije in Lotaringije, ki smo jo leta 1871 izgubili, marveč tudi

mešči Landan in Saarlonis, ki so nam jih vzeli leta 1803!«

»Pravda, Saarlonis!«, je poudaril Cambon, »Neyjev rodni kraj, domovino tega najvrljkega med vrtilim!«

»Francija bi pa lahko zasedla tudi še dolino Mosela in Bavorski dvorci!« je predlagal Sikst.

Zdaj je bila spet vrsta na Cambonu, da se prikupi. Ponudil je princu, naj bi se Belgija in Luxemburg nekoliko povečala, ker v teh dveh deželah sedita na prestolu sestre Braganški, sestre princve matere. Razgovor se je čedalje bolj stopnjeval. Mladi in stari gospod sta na tej »dražbi« raznih dežela kar teknovala, kdo bo ponudil več: »Glavna stvar bo,« je nadaljeval princ, »Pruse zriniti proč od Rena. Severno rensko dolino bi lahko podelili hessenskem nadvojvodu, ki je vendar z ruskim dvorom v svaštvo. Znova je treba oživiti Hannoveransko, ki je že od nekdanje zveze z Anglijo. Če bi odstopili Holstein in Dansko, bi kieliski prekop izgubil svoj pruski značaj. Poljsko vprašanje naj bi rešili Rusi. Ves plen, ki so ga zasegli Prusi na račun svojih sedov, bi morali vrniti. Tudi Saška mora dobiti nazaj vse, kar je izgubila zato, ker je bila zvesta Napoleonu.«

Zajtrk je bil končan in Cambon je vstal ter pospremlil princa spet nazaj v delovno sobo: »Nekoliko predaleč sta zašla od avstrijskega vprašanja. Pozabili ste, da je Prusija tudi Avstrijo izropala. Marija Terezija ni mogla nikoli pozabiti izgube Slezijske. Tudi francoski vojaki so padali za to Slezijsko.«

Princ Sikst je videl, kam meri Cambon, in ga je skušal še pravočasno speljati drugam: »To je bilo že precej davno. Slesko plemstvo se je medtem že docela poprusilo.«

Cambon je videl, da princ misli preveč samo na vladarske in plemiške rodovine, čeprav je bil tako lepo naštel mirovna pogajanja, ki jih je dosegel imela francoska republika: »Plemstvo hitreje menja barvo kakor pa ostalo ljudstvo. Toda naj bo po Vašem. Francija računa z avstrijsko odškodnino. Ob popolni zmagi bi lahko pomandrali tudi popruseno plemstvo. Poskusili bomo vendar tudi podžgati ljubosumnost bavorskih, saških in hessenskih dinastij do Hohenzollerncev. Francija ni pozabila, da je bil Napoleon tisti, ki je naredil Bavarjo in Württemberg za kraljevino, čeprav so morda Bavarci in Švabci to pozabili.«

»Če pa Avstrija dobi nazaj Slezijsko,« je odvrnil princ, »se bo nemštvo preveč okrepilo.«

»Mar mislite, da bo po izgubljeni vojni v Avstriji še kaj dosti Nemcev? Francija ne bo odnehala in se bo naprej borila za uničenje pruskega cesarstva. V Napoleonovih časih tega germanstva ni bilo. Te zamisli bodo z uničenjem Prusije spet splahnele. To cesarstvo je zgrajeno na temeljnem kamnu Alzacije in Lotaringije. Če ta temeljni kamen izpodmaknemo, bo država zgrneta na kup. Kdor nam pri tem pomaga, mora dobiti tudi del plena. Mi nečemo slabit Avstrijo, mi hočemo le Francijo okrepiti. Avstriji pa samo naši zavezniki ne žele nič dobrega.«

Princ je vedel, da Cambon meri na Italijo: »Pa Francija ne more storiti ničesar, da bi bili visoki zavezniki nekoliko bolj zmernejši.«

Cambon je skomignil z rameni: »Pogodbe so podpisane. Francija se jih drži. Mi smo Italiji naklonili Trst in Trient. Srbija si lasti pravico do Bosne in Hercegovine. Rumunija zahteva Transilvanijo.«

»Ne razumem,« je odgovoril princ, »kako morejo francoski listi kakor »Petit Parisien« in »Temps« te italijanske želje prikazati tako, ko da bi bile to francoske zahteve. Dubrovnik ni italijansko, marveč hrvaško mesto. Franciji pač ne more biti v korist, če pride vsa jadranska vzhodna obala v italijanske roke.«

v resnici tisočkrat lepša. Počasi je stopala naprej in se v hipu ustavila. »Ali se tudi vam kdaj zazdi, da niste to vi, ki hodite skozi gozdove?« Ni počakala odgovora. »Kako je človek različen v sebi... Samo da pustite doma vse, kar bi vas motilo, da odprete vrata na široko srca, pa ste vse drugačni.«

Ko zapazi moj pogled na knjigo, mirno nadaljuje.

»Vedno jo jemljem s seboj, toda doslej je še nisem odprla. In ko se vračam, si prisegam, da je drugič ne bom vzela več s seboj. Ena sama noč spanja med štirimi stenami in človek si spet ne more misliti, da bi mogel ves dan vzdržati brez vsega. In ko se znejem tu — jo imam spet pod pazduho. Čudno, kako so naše misli navezane na kraj...«

»Mislim, da ne bi smel prevečkrat priti med jesenske barve... Človek potem ni za delo...«

»Tako si le mislite! Res, da je toliko dela danes za mladega človeka, toda če ves teden živi en človek v nas, zakaj ne bi vsaj enkrat zaživel v nas tudi drugi? Človek, ki ima svoje misli, morda samo sanje... toda svoje sanje?«

Ustavila sva se sredi jase ob parobku. »Tako znani se mi zdite... kakor da bi vas moral tikati; kakor da sva se že nekoč tikala...«

Nekam tiho, toda grozno vabljivo se je zamejala. Potem pa se je zopet oglašala s tujim glasom, kakor da prihaja od nekega daleč.

»Vidite! Če bi se tako tam srečala, bi šla mimo kakor dva tujca... Tu je drugače. Tu sva izmed mnogih... Mislim, da me razumete, prav kakor sem vas prej...«

»Seveda ne!« Toda pogodbe so podpisane!

»Toda Francija je mnogo bolj uslužna, kakor pa bi ji bilo treba biti z ozirom na tisto, kar je v pogodbi podpisala,« je odvrnil princ. »Tu v Parizu podpirajo češke izseljence, ki delajo na to, da bi se Češka in Moravska odcepili od Avstrije. S tem slabe ono bodočo Avstrijo, ki naj bi bila pod mojim svakom zaveznica Francije. Ne pomislijo, da bo samostojna češka država popolnoma obkoljena po Nemčiji. Sama sebi prepuščena češkoslovaška država bo mnogo preslabotna. Prusija jo bo prav tako pogoltnila, kakor je pogoltnila Bavorsko in Saško.«

»Prusiji bomo želelo zamašiti,« je dejal Cambon, »da ne bo mogla nič več poratati.« Kar pa zadeva izseljence, ki so prišli iz vseh dežela dvojne monarhije in iščejo tu zaščite in podpore, vam moram reči tole: »Avstrija je sama kriva svoje usode. Kdor se zveže s Prusijo, naj še s Prusi dela pokoro.«

»Toda moj svak je vendar prav tako kakor Francija proti Hohenzollerncem,« je odvrnil princ. »V Berlinu to vedo, zato so se masčevali. Razširili so govorice, da se hoče moja sestra ločiti od Karla, ker da je Karl preveč nemško usmerjen. To pa je do pitice vse zlagano. Moja sestra in Karl sta eno srce in ena duša. Karl je zdaj še vedno pravi nemški ujetnik. Francija edina more pomagati, da se moj svak in moja sestra rešita tega strašnega ujetništva.«

Cambon je skušal pomiriti princa: »Francija bo storila vse. Toda Italija?«

»Italija vendar ni prijateljica Francije,« je dejal princ. »Natančno tako, kakor danes zahteva od Avstrije Trst in Trient, bo nekoč zahtevala od Francije Nico in Savojsko.«

»Mi to vemo, o, mi to zelo dobro vemo, predobro!« Cambon je pomilovalno dvignil roke. »V štiri in dvajsetih urah po sklenitvi miru bo Italija v nemških rokah. A pri nas nihče ne ve za izhod. V prvem navdušenju so svet nekdo prehitro razdelili: Carigrad so dali Rusom, Jadrano pa latinski sestr. Da, tako je, na žalost tako. Francija sama bo po tej razdelitvi ostala na ga kakor mali Janček. Ah, in vprav mi bi lahko dobili iz turške zapuštine nekaj zelo lepih deležev.«

»Smirna,« je začel naštevati princ. »Sirija in Sveta dežela. Te bi po vsej pravici morala dobiti Francija. Jaz sam sem pred nekaj časa v »Correspondant« pisal o tem.«

Cambon je dejal, da to prinčovo delo pozna, da, celo cenil. »Toda kaj hočete! Mi se ne moremo zdaj, ko še borimo za svoje življenje, prepirati za medvedjo kožo. Tega ne moremo. Nemčija Italijo že zdaj hujša. Že zdaj ji šepeta na uho: Pozor! Francija vas bo prosila! Nemčija je resnična prijateljica Italije, čeprav misli, da bo ona igro dobila. Ne zapuajte Rusom! ključ Nemčija Italijanom. Rusija vas bo popolnoma izrinila iz Bliznjega vzhoda! Proti Angliji hujšajo Nemci Irsko, proti nam mobilizirajo naše neumne socialiste, ki o stvari nimajo niti pojma, v Rusiji pa opravila nemške posle zdaj revolucionarna stranka, zdaj spet nemško-baltiško petrograjsko dvorno plemstvo. V Italiji sami pa vodi Sv. stolica Nemcem prijazno politiko. Imeti moramo malo potrpljenja in biti na preži. Naš edini cilj je, razbiti Prusijo.«

»Pri tem vam bo moj svak rad pomagal,« je pripomnil princ. »Če bi bilo šlo tako, kakor sem si jaz želel, bi bil mnogo rajši služil v slavni francoski vojski. Saj sem vendar avgusta 1914 zapustil Avstrijo in svojo sestro z namenom, da vstopim v francosko vojsko.«

»V Franciji so nekoliko pretirano previdni,« je odgovoril Cambon. »Ne le, ker ste bourbonski princ, marveč ker ste bili hkratu tudi svak avstrijskega prestolonaslednika. Moral bi vas pa še vedno sprejeti kot poročnika v francosko vojsko.«

»Oprostite, toda jaz... Sicer pa, niti predstavil se vam nisem...«

»Čemu?« je hitro pretrgala in se čez čas nasmehnila. »Do jutri bi pozabila, mar ni škoda? Saj ni važno, kaj ne, kdo ste vi in kdo sem jaz... Še to ni važno: od kod sva... Pojdite sedaj! Rada bi bila spet sama. Tam gori neke mora biti cesta...«

»Mar se ne vrnete?«

»Z večernim vlakom!« S knjigo si je popravila dase, ki so ji padali preko ramen, in se nasmehnila. »Stopil sem tik k njej, kakor da sem šele zdaj opazil, kako je lepo. Samo zašepetala je:«

»Nikar ne hodite čakati na vlak. Ves dan bi si uničila... In če se srečava na cesti, pogledajte proč...«

»Na videnje!«

»Nikdar si ne delajte utvar!«

Molk.

»Kdaj te spet vidim?«

»Odkimala je.« Pojdi! Toliko je še drugih poti...«

»Prepričan sem, da se še srečava.«

»Morda... Bolje bi bilo, da ne.«

Mehko so zavalovali njeni lasje, ko je pokimala. Sonce se je na njih ustavilo.

— — —

Vlak se vrača. Vonj po jeseni in ovnelem listju se je zgubil v sajestem zraku. Človek se počasi prebuja... kakor po dolgi sanjah. Rad bi bil sam, vsaj teh nekaj trenutkov. Pa ne gre. Počasi izvečnem vozni listek. Sprevednikova svetilka mi tu in tam pobleskne preko obraza. Drobni rjav krožec pada izpod sprevednikovih prstov in ščepalnika. Počasi se zakotavi po usnjeni torbici na tla med jabolčne olupke.

V mestu brzokone že prizigajo luči.

»Tu bi morala Francija storiti prvi korak,« je predlagal princ. Zakaj niti moj brat Ksaver, niti jaz ne moreva priti k belgijskemu kralju, ki naju je bil tako ljubeznivo sprejel v svojo vojsko, takšnim predlogom. Kralj bi imel to za grdo nehvaležnost.«

»Zakon je zakon,« je odvrnil Cambon. »Bourbonci ostane Bourbonci. Republiškanski stališče je čisto zelo trmasto in trdovratno.« Cambon ni mogel verjeti mlademu možu, da misli res samo na svojo svaka. Znanu mu je bila prinčeva doktorska razprava o tem, da mora biti Bourbonci vedno Francoz. Sumil je, da je princ s tem hotel reči, da mora biti tudi Francoz vedno pristaš Bourboncev. Bilo bi zato skoraj malo težko pozdraviti korak, da bi knez stopil v francosko vojsko in si s tem med številnimi rojstvenimi višji častniki pridobil prislašev. Belgija in Luxemburg — tam je bilo drugače. Ti dve monarhiji sta vodili poleg politike svojih narodnih zastopstev še svojo lastno, ne ravno preveč varno rodbinsko politiko. Res je, da so v Romuniji videli, da z njo ni bilo mogoče več kaj prida doseči. Tudi v Grčiji je bilo vse na tem, da prestopijo ta zgled. Toda treba je bilo biti previden. Z nekaj besedami je Cambon še slednjim poskušal vsaj za razgovor speljati drugam, proč od sebe: »Kaj mi je na žalost zelo skopo odmerjen. Zato morava ta tako vzpodbuden razgovor prekiniti. Ali mi za kako nagrado morda lahko daste zagotovilo, da v primeru skorajšnje sklenitve miru smemo računati na Vašo pomoč?«

Zaradi teh previdnih Cambonovih besedi je princ dobil občutek, da je vse tisto, kar je mislil, da je že dosegel, nenadno spet postavljeno na kocko: »Bojim se le, da bosta moj svak in moja sestra potem prišla nekoliko s svojo pomočjo.«

Cambon je namršil obrvi: »No, in?«

»Vsaka naklonjenost mojega svaka in moje sestre,« je nadaljeval princ, »v tistem hipu, ko Franciji ne bi nič koristila, zame ne pomeni ničesar. Prosim pa predvsem, da ne gledate v meni svaka avstrijskega cesarja. V prvi vrsti sem Francoz. Če bi bilo mogoče doseči ali pospešiti francosko zmago s pomočjo mojega svaka, bom skušal to pomoč izposlovati. Svoji domovini, ki mi ni dala te časti, da bi ji smel z orožjem v roki služiti, hočem koristiti na drug način.«

»Ko pride čas, dragi princ, Vas bo Francija poklicala.«

»Ta čas je že tu. Zaradi smrti Franca Jožefa je za Francijo stvar odločena.«

»Prej moramo govoriti še s svojimi zavezniki. Kakšne načrte pa imate drugače?«

»Do 7. decembra imam še dopust,« je odvrnil princ. »Do tedaj si hočem s svojim bratom Ksaverjem ogledati francoske vojske naprave. Francoskega vojaka sem spoznal na bojišču in ga občudujem, zdaj si hočem ogledati še francoskega iznajditeljskega duha pri delu v tovarnah. Potem bi rad še enkrat govoril z Vami, gospod Cambon.«

»Veselite me bo, če mi boste podali svoje vtise o francoski notranji fronti,« je odvrnil Cambon.

»Do tedaj bomo tudi lahko jasneje videli, kaj se bo zgodilo v Avstriji,« je dejal princ. »Poskrbite, prosim, da bodo tudi v Franciji obveščeni o tem. Dokazi dobre volje, ki jih bo podal moj svak, se bodo vendar kmalu pokazali v dejanju.«

Cambon je princa še enkrat opozoril na Nemčijo, poudaril nezvestobo cesarja Viljema in njegovo izdajstvo nasproti Turkom, ga spomnil, da je bila Nemčija tudi do Bolgarov leta 1913 nestanovitna, ter napovedal, da tudi Avstrije ne bo doletela nič boljša usoda.

»Moje sestre, mojega svaka ali pa mene ni treba prav nič svariti pred Nemci,« je dejal princ. »Toda z mojim svakom bo treba imeti nekoliko potrpljenja. Odcepitev od Nemčije se ne da izvesti kar čez noč. Oddelki avstrijske in nemške vojske na vzhodnem bojišču so tako zelo pomorjeni, da je avstrijske divizije le polagoma mogoče potegniti nazaj. Moj svak bo moral ravnati zelo previdno, da Nemci ne bi kaj zavohali. Treba bo najprej izmenjati vrhovno poveljstvo, odrediti od Tešina, armadno poveljstvo pa spraviti na Dunaj ali v njegovo bližino, da bi ga laže nadzorovali.«

Tudi mi moramo biti previdni,« je odgovoril Cambon. »Italijal Nezadovoljni narodi v Avstriji, nejevoljne narodnosti na Madžarskem. Kakšna beseda — narodnost! Kakšno onečaščenje pojma, ki je za Francijo nekaj tako svetega! Narodni Nikoli ne smete pozabiti, da je ta Avstrija, ki jo mi hočemo rešiti, že razdeljena če si hoče Vaš svak ob dvajseti uri pridobiti pravico do francoske hvalečnosti, mora pohiteti, morajo kmalu slediti dejanja, ki bodo dokazovala, da je Vaš svak vsaj stvar vzela resno. Francija ima — to moram vedno znova poudariti — pred očmi samo en vojni cilj: Pruski Nemčiji zadati smrtni udarec. Kdor nam pri tem pomaga, bo spoznal vso veličino francoske hvalečnosti. In mi sami bomo sposobni, dati Avstriji odškodnino za one žrtve, ki jih bo morala doprinesiti Italiji in Srbiji.«

»Vaše široko znanje,« je odvrnil princ in vstal, »mi vlije več upanja kakor pa že tako drzni načrti ljudi, ki se ukvarajo samo s politiko. O takšnih vprašanjih se je mogoče z državnikom boljše pogovoriti kakor pa s kakim strankarjem. Ravnal se bom po vaših nasvetih in se bom porazgovoril o teh vprašanjih s Poirarjem in Briandom. Obdržal bom po svoji materi zvezo z Dunajem. Brž ko bo potrebno, bom poiskal svojega svaka, da slišim od njega, kaj bi se dalo storiti za Francijo. Počutim se srečnega, da lahko pomagam obema, Franciji in svojem svaku.«

Prinčev obraz je dobil spet ono modrikasto barvo, ki je lastna južnjakom, če jih kje na severu zebe. Njegove velike temne oči so se svetile, ko da bi moža tresla mrzlica. Bil je podoben človeku, ki je bil zelo visoko igral, potem pa, ko je prišla njegova serija, ni mogel več stati in se je moral za dobiček obristati. Cambon je stisnil prstov roko in ga pospremil do vrat. Potem se je ves zamišljen vrnil k svoji pisalni mizi, si podprl glavo in začel premišljevat Vloga spletkarja,

ki jo igra začetnik, nekoliko plahi ljubitelj velikih besedi in temnih zari. Oblika iz svetovne vojne, vedenje pa iz osemnajstega stoletja. Nizko čelo, prodoren pogled, naučena vloga domoljubnih kritičar! Treba je bilo biti na preži. Lahko obglavijo kralje, a sasje kraljev bodo sanjali naprej ne samo narodi, ampak tudi kraljevske rodbine. Treba je biti na preži. Mladi mož je pač mislil prav tako malo na svojega svaka kakor Cambon. Mladi mož je hotel nekaj zase. Morda zelo veliko! Republikanci bodo previdni in mu ne bodo zaupali. Prišlo bo do tega, da mu bodo ponudili mezinec, ne bodo pa dopustili, da bi jih pograbil za celo roko.

Pogreb cesarja Franca Jožefa

Zadnji jesenski dan, zavrt v sivo meglo, ki jo od časa do časa kdaj spreliti retek zvok svetlobnih faniar... Po trgih in ulicah se zbirajo ogromne množice ljudstva, ki ga spredaj obrobijo vrste v sive sukne oblečenih vojakov z lesketajočimi se kolajnam, obsemenimi s pisanimi trakovi na prsi. Slednjit zamolklo zadone bobni, potem pa se zasliši kratek, odrezan korak 99. južnomoravskega pehotnega polka. Ljudje se odkrijejo in stegnejo vrstove. Vedno bliže prihaja topotanje kopit. Jezdec v črnem odru in s kimajočo perjanico nad spuščnim neliknikom jaha na čelu sprevoda. Množica zija v tega črnega jezdec, v to podobno davnih časov, ko je železna oprema oklepala vojaka ko orehova lupina jedro. Sprevod zastane, vitez zadrži vrana, ki zdaj nestropno udara z železnimi podkvi na tlak. Črni jezdec se zasuje in vpraša jahača na prvem konju, vpreženem v voz z venci: »Torej kaj je, gremo, gremo! Pelji svoje kloboše naprej!«

Ljudje, ki stoje ob obeh straneh sprevoda in zamaknjeno strme v venco, dvignejo glave in se zasmejejo ob teh nevtičnih besedah, ki so prišle izza nalčnika. Ta vitez je bil pri vojakih vozač, nekoč v mirnih časih pa policijski kočijaž. Nikoli človek ne more vedeti vnaprej, kakšno jedro se skriva v orehovi lupini. Sprejmi jezdec pred vozom z venci je pozabil na svojo belo lasuljo pod trstnatikom in imenoval črnega viteza »bedastega psa«. Ta je bil videti zadovoljen s tem, zakaj potrpejal je svojega vranca po vratu ter slovesno in mrko jezdit naprej.

Vojaki, ki stoje ob sprevodu, pozdravijo, že se bliža visok mrtvaški voz, ki ga vleče osem konj. Še enkrat se zablesče belo-rdeče, z zlatom obite obleke cesarjeve telesne straže in kakor iz davne, davne preteklosti se zalesketajo skozi mrko sivino vojne konjeniške čelade.

Za krsto stopa mladi cesar. Vse je ljudstvo, pravilo je njegovo vedenje. Tudi prijazno gleda na množico. Cesarice ljudje ne morejo videti v obraz, vso zakriva dolga črna tenčica. Med obema pa drobi svoj korak mali prestolonaslednik v beli suknji s črno prepasnico. Veter mu kuštra kodre. Radovedno se vira okoli sebe, drži klubov v roki in hoče zdaj od očeta, zdaj od matere zvedeti to in ono. A kakor vsi drugi stari tudi njegovi njemu odgovore, da mora biti zdaj tih in ne sme motiti. Tudi to je gledalec videl, zakaj na tem resnem dvoru, kar pomnilo, že niso videli nobenega otroka. Ob pogledu na štiriletnega dedka se jim zazdi, ko da se je izza zavese mračne sobe nenadno zaslišal zvenč glas...

Potem pridejo mimo trlje kralji. Bolgarski v uniformi madžarskega generala je gledalec všeč. Tudi to ni čudno, zakaj on je bil, preden je postal kralj, cesarsko kraljevi huzarski poročnik. Bolgarski kralj v preveliki polkovniški obleki se zdi občinstvu nekam čuden, a vendarle ljubezniv. O saškem kralju ljudje vedo razne zgodbe iz njegovega zakona. Na nemškega prestolonaslednika v huzarski uniformi gledajo zaničljivo in hladno. Zbor zija si pripoveduje, da je nemški prestolonaslednik hotel mladega prestola, naslednika Otona nekaj vprašati, a mali da mu je odgovoril: »Prav nič te ne razumem, ne znam kitajsko.«

Ljudje v tem mestu, kjer veter tako pogosto menja svojo smer, že duha spremenbo vremena... Isti ljudje, ki se še pred nekaj tedni niso mogli nikdar dovolj navesti, da bo zdaj končno le prišla vsa avstroogrška vojska pod nemško vrhovno poveljstvo in da avstrijski generali ne bodo mogli več počenjati bedarij, isti ljudje so zdaj že pripravljeni govoriti in verjeti ravno nasprotno. Zdaj naj bi se bilo namreč kar čez noč vse spremenilo. Karl da bo razrešil dolžnosti glavni stan v Tešinu, odstranil iz svoje bližine vse ljudi, ki so krivi vojne, poklical na njihova mesta nove ljudi, predvsem pa čimprej sklenil mir. In zakaj naj bi razrešil dolžnosti glavni stan v Tešinu? Zato, ker da je tam gori prebival Nemcem.

Na starega cesarja pod težkim črnim mrtvaškim prtom ni mislil nihče več. On je bil zdaj mrtov in tudi že pokopan. Njegovo truplo so na nov način mazili, toda na nov način, ki so ga bili iznašli vojaški zdravniki, je bil baje tako slab, da je bilo truplo po maziljenju vse znakaženo in nabreklo. Da, niti tega niso znali vojaški zdravniki, a pregledovati, venomer pregledovati, o da, to so pa znali. Celo pri krsti so varčevali. Tuči tu nekaj ni bilo v redu. Vprav zato so mrtvega cesarja skrili pod ta dolgi, valoviti mrtvaški oder.

Generali in nadvojvode — ljudje jih dobro poznajo. V zadnjih dveh letih so jih videli že prevečkrat naslikane. Preveč dobrega in pohvalnega so morali brati o njih. Zdaj jih gledajo nekoliko škodoželjno, kakaj pod novim cesarjem se jim bo težko že kdaj tako dobro godilo, kakor se jim je prej. Oni tam v dolgi ružjavi konjeniški suknji je nadvojvoda Franc Saluator, zet starega cesarja in Valerijina mož, visoki in vitki človek tam pa nadvojvoda Evgen. Skoraj noben general ni žel mima, da se ne bi Dunajčani brž nekoliko ponorčevali iz njega ali vsaj obegnili vanj. Grofa Paara ni bilo med pogrebi. Stari vrhovni pribojnik ni bil preveč povedal: tisto jutro je na svojem stanovanju umrl...

(Dalje prihodnje).

Podoba slovenskega borca in junaka

Delo, življenje in žrtve inž. Jožeta Vojske, † poveljnika
vaške straže v Begunjah pri Cerknici

Kočevje, 14. oktobra 1943, ob 10 zvečer — celica št. 6.

Na zemljo lega temna jesenska noč. Z muko in jekom se vihar prebija skozi gozdove in udarja na okna kočevskih ječ. Toda v sreči jetnikov ni viharja, molitve se izvijajo iz njih in dviga k nebu za trpeči rod in slovensko domovino.

V celici št. 6 molijo rožni venec. V zvoniku bije ura deset. Odpro se vrata, v celico vstopi politkomisar in kliče ime za imenom. Ob vsakem se iz celice iztrga postava in vstopa v vrsto, ki čaka pred vrati. Vojska Jože — mladi gradbeni inženir in rezerv. poročnik — stopa mirno in hladno mimo politkomisarija in rabljev. Z dolgo vrsto bratov odhaja to noč v globeli kočevskih gozdov, kjer že čaka izkopan velik grob.

Prisli so na konec poti. Ob grobu se mladi inženir zravna, pogled mu splava proti nebu, prosi Boga usmiljenja zase in za svoj rod.

In česa morda še išče z umirajočim pogledom na daljnih obzorjih? Pomlad pod Grintavci, mladost na zelenem Štajerskem, ljub obraz in trpek spomin, življenjske zmage in trpeči obraz slovenske zemlje?

Zaregljale so strojnice in vrste mladih mož omahnejo v smrt. Nekaj prsti in

deželskega trga — shajališče družbe, ki se je čutila vzvišeno nad konservativno vernostjo ljudstva.

Gimnazijo je študiral v Celju. Že v prvih letih je zaradi nadarjenosti in vztrajnosti vzbudil pozornost svojih profesorjev. Vedno je bil skrben in marljiv; često je na njegovem licu zaigral veder nasmehek, ki bi ga kdo po površni sodbi mogel razlagati za znamenje navihanosti in lahkomišljenosti. Bil je vedno med odličnimi dijaki.

Leta 1934 je z odliko maturiral, po maturi pa se odločil za vpis na gradbeni oddelek tehnične fakultete v Ljubljani. V gimnazijskih letih se je izoblikoval v odločnega katoliškega razumnika, pri čemer je našel močno oporo v Marijanski kongregaciji. Zanimivo je, da je bil Jože med tistimi, ki so prvi spoznali nakane komunistov, zasidrali se med katoliškimi dijaki v Celju. Svetovno nazorško izoblikovan je v jeseni leta 1934 zapustil Štajersko in odhajal v Ljubljano v zavesti, da ga čakajo leta vztrajnega dela.

Na vseučilišču

V jeseni leta 1934 se je vpisal na ljubljansko vseučilišče in tik pred iz-

Na delu, v boju in v smrti

Diplomiral je tedaj, ko so se zbirali na obzorju črni oblaki. Ko je zadostil dolžnosti do države — bil je odličen oficir, poveljnik samostojne protiletalske jedinice — je nastopil službo pri regulacijskih delih ob Cerkniškem jezeru. Dalj časa je prebival v Dolenji vasi, kjer je vodil ta dela. Pri delavcih je bil zelo priljubljen in si je pridobil srca vseh vaščanov.

Kot preizkušen protikomunističen bореc je kmalu spoznal komunistično ozadje OF in začel svariti ljudi pred njo. Spoznal je vso stisko notranjskega kmeta, katerega je plenil in moral pokvarjeni gizdalin z ljubljanske promenade, a nato umiaval še Savojece.

Jožetu Vojski je bilo takoj jasno, da je edina rešitev v samoobrambi. Treba je bilo zavarovati kmeta pred ljubljansko rdečo gospodo, na drugi strani pa vzeti badolevecem možnost, da bi pod pretezo boja proti komunizmu uničevali slovenski narod.

Ko je bila osnovana vaška straža v Begunjah pri Cerknici, je inženir Vojska pustil službo in odšel v Begunje za poveljnika stražarjev.

† Inž. Jože Vojska, poveljnik vaške straže v Begunjah

hovnik, njegov sojetnik nam opisuje takole zadnje dni njegovega življenja:

»V Kočevju smo bili vsi bolj molčeži in v lastne misli zatopljeni. Tudi gospod inženir ni dosti govoril. Večinoma je premišljeval, kadar pa je govoril, je bil vever in veselega obraza, kakor da temna bodočnost prav nič ne skrbi. Svaril je svoje ljudi pred tolovajskimi stražarji, naj z njimi ne govore, ker so vmes gotovo voluhni. Po zaslišanju si je poiskal prostor pod mizo in zopet in zopet premišljeval. Iz vsega njegovega govorjenja in vedenja žari tole njegovo globoko prepričanje: »Borili smo se za dobro stvar. Če torej pademo, bomo vsaj vedeli, čemu smo dali življenje, kajti borili smo se za vero in domovino!«

14. oktobra ob desetih zvečer so ga sredi molitve rožnega venca komunisti odpeljali iz ječe in ustrelili. Nekje sredi kočevskih gozdov je samotni grob. Sredi do zadnjega zvestih borcev za vero in dom spi v njem voznik slovenskih inženirjev Jože Vozkac.

Zadnje srečanje

Profesor verouka nam opisuje svoje zadnje srečanje s svojim bivšim učencem inž. Vojskom:

Poslednja slika pokojnega junaka (narisal njegov sotrpin † župnik Viktor Turk nekaj dni pred smrtjo)

»Ne morem pozabiti najinega slovesa. Prikazal se je pred menoj v sivem plašču, ki je na pol pokrival pas in pistolo.

»Gospod, zdaj pa grem.«

»Kam za božjo voljo? Če te prav pogledam, si menda član Vaške straže?«

»Da, v Begunjah pri Cerknici.«

»So tebi zaupali vodstvo?«

»Da. Skrbim me odgovornost.«

»Prav. Ti jim boš ko dober oče. Vendar mnogo tvegaš...«

»Moja osebna žrtve? Nekdo se mora žrtvovati, sicer ne smemo več govoriti o idealih, če odgovorimo, kadar čas od nas zahteva dejanja.«

»Bog in Mati božja s teboj! Glej, da bo tvoja duša vedno pripravljena!«

»Da, to je prvo! Molite zame!«

»Na svidenje!« In stisnil sem mu roko, ne da bi slutil, da se bova videla spet šele v večnosti.

Osebnost † Jožeta Vojske

Osebnost inženirja Vojske označuje globoka vera. Bil je človek, ki je strastno ljubil resnico, eden tistih, o katerih pravi Bordeaux, da hočejo odkriti resnico, četudi bi jih imela streti. Vse življenje in delo je židal na resnici, katere je strastno iskal in kateri je zvesto služil.

Med tovariši je bilo znano, da Vojskove izjave vedno drže. Malomeščanski družba s svojo zlaganostjo ni bila tisto okolje, v katerem bi on želel iskati življensko srečo. Ves srečen pa je bil med delavci, zlasti pa med njemu tako dragimi begunjskimi fanti. Sam vase zaprt se je odkrival le najozjim prijateljem. In četudi so ga mnogi poznali in spoštovali, pa so šele tisti, ki so ga od blizu gledali, videli vse bogastvo njegove duše.

grob je za silo zasut. Jesenski vihar poje žalostinke — iz celice št. 6, se ni rešil nihče.

Pomlad pod Grintavci

Ob široki beli cesti stoji s slamo krita hišica. Že nad dve desetletji stoji samotna in brez stanovalcev.

V tej hiši se je 14. februarja 1914 cerkovniku Francu Vojski rodil šesti otrok, kateremu so dali ime Jože. Ze nekaj mesecev po sinovem rojstvu je oče odrinil na fronto. In na sam božični večer leta 1916 je padel na soški fronti v obrambi tiste zemlje, kakor bo čez 27 let padel njegov sin.

Skrb za šestoro otrok je zlomila življenjsko silo skrbne matere, in preden je izpolnil Jože peto leto, so izgubili otroci mater. Zaklenili so dom ob beli cesti in se podali vsak po svoji poti v širni svet. Takrat je Jožetu minula pomlad pod Grintavci.

Mladost

na zelenem Štajerskem

Jožeta je vzel na dom v Šmarje pri Jelšah materin brat. V njegovi hiši je preživel ljudskošolska in gimnazijska leta ter bil iz leta v leto večje veselje dobrega strica.

Vendar pa mu okolje, v katerem je živel, ni nudilo dosti opore pri osebnem oblikovanju; vsakodnevna vožnja z vlakom v šolo, gostilna in mesarija po-

bruhom vojne leta 1914 diplomiral. Medtem je še odslužil vojaški rok, bil v častniški šoli najboljši gojenec in bil leta 1939 imenovan za rezervnega pehotnega podporočnika. Inženir, ki je bil njegov tovariš na tehniki, ga takole označuje:

»Vojska se je vpisal na tehniko isto leto ko jaz in skupno sva študirala vsa leta. Kmalu sem spoznal v njem dobrega tovariša. Priljubljen se mi je zaradi odkritega, prirodnega značaja, ne izumetničenega, kakršnega navadno ne srečamo pri meščanski gospodi. Vojska Jože se je temeljito in vestno pripravil za svoj poklic. Študije je dovršil med prvimi. Površnosti pri njem ni bilo opaziti.

Poleg temeljitega študija je izgubil mnogo časa s služenjem vojaškega roka, z boleznijo, poučevanjem, tako da je čudno, kako je mogel, da je med prvimi iz svojega leta končal. Da je v razmerah, v kakršnih je živel in ob ovirah, ki so se mu stavljale na pot, dosegel svoj cilj, je treba pripisati njegovi nadarjenosti in vztrajnosti.

Tovariši na tehniki ga imajo v dobrem spominu. Bil je človek, ki je rad pomagal drugim. To lastnost je obdržal ves čas študija in pozneje v poklicu. Dasi je često naletel na ljudi, ki mu niso bili v ničemer podobni, vendar se kljub slabim izkušnjam ni nič izpremenil. V njem smo izgubili človeka, ki bi mogel s svojimi sposobnostmi, kakor jih je pokazal že kot študent, in s svojim poštenim delom mnogo koristiti domovini.

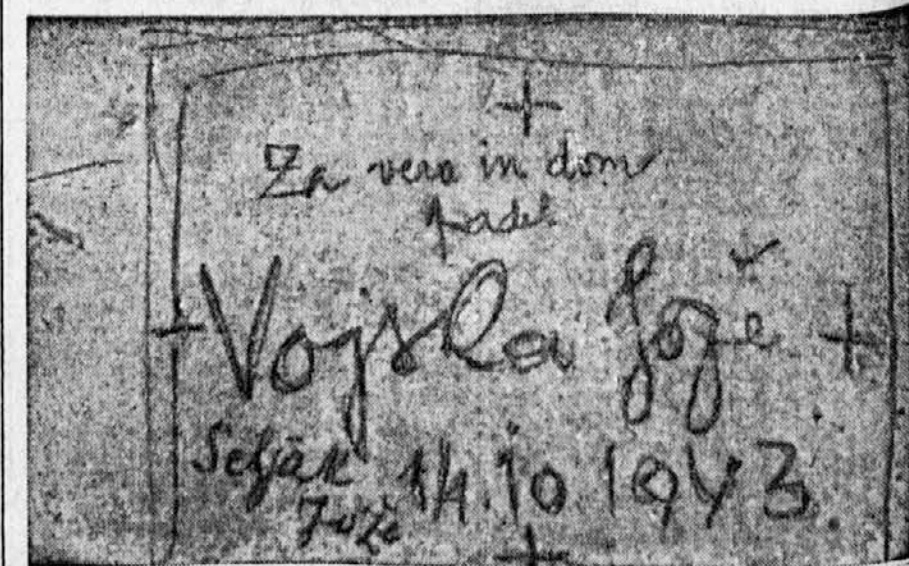
Pri delu v Cerkniškem jezeru

Ko bom velik

Kadar mamica me vpraša, kaj bom jaz, ko velik bom, rečem ji, da domobranec, da bom s puško branil dom.

Branil cerkvice bom bele, branil mesta in vasi, branil mamico in očka vedno pred razbojniki.

Ljubil bom slovensko zemljo, s ptički ji pozdrave pel, tolovaje bom preganjal in za narod svoj trpel.

Oporoka † Jožeta Vojske v kočevski ječi